

Författarnas Österbotten

Platser, miljöer & fenomen
ur den svenskösterbottniska litteraturen

1

2

3

4

5

6

Författarnas Österbotten

Del 3

Redaktör:

Carola Harmaakivi

Redaktionsråd:

Ralf Andtbacka

Alice Lillas

Vivan Lygdbäck

Carita Nyström

Maria Sandin

Ulla Sweins-Haustein

KulturÖsterbotten

Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur

2011

Utgiven av

KulturÖsterbotten
Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur
Handelsesplanaden 23 A
FI-65100 VASA

www.kulturosterbotten.fi/brostoner
www.kulturosterbotten.fi/forfattare
info@kulturosterbotten.fi

Publikationen har utkommit med stöd av
Statens litteraturkommission, Svenska folkskolans vänner och Svenska kulturfonden.

Citaten publiceras med tillstånd av författarna
© Författarna (citaten) och KulturÖsterbotten (övrigt)

Bilder: Carola Harmaakivi, KulturÖsterbotten (om inte annat anges)
Grafisk formgivning och ombrytning: Carola Harmaakivi, KulturÖsterbotten

Tryck: KTMP Ykkös-Offset, Korsholm (04/2011)
Upplaga: 10.000 ex

ISSN: 1798-0801

Innehåll

Förord: "Vår svenskspråkiga litterature största namn..."	... 5
Sven Willner: Samtidigt som jag drömde om att bli författare	... 6
Doris Björkskog: Inför åsynen av runskriften	... 8
Christer Boucht: Och den var full av jägare	... 10
Eva-Stina Byggmästar: Vid kärrets äng	... 12
Solveig Emtö: Tulpanerna kring Runebergs staty	... 14
Helge Englund: Älgarna stod nästan orörliga	... 16
J.J. Huldén: Den som har sett alla fasor i vitögat	... 18
J.J. Huldén: Där stötte vapenbåten Grafton på grund	... 20
J.J. Huldén: För att befordra uppkomsten av denna stapelstad	... 22
Lars Huldén: Ser dem inte, men hör	... 24
Gunnel Högholm: Separatoren drogs av karlar från gårdarna	... 26
Tor Högnäs: "Munsala-socialismen" gror lite varstans	... 28
Henrik Jansson: ...hästarna inte känns alltför motbjudande	... 30
Kurt Levlin: Med pekfingret börjar jag skriva över rutan	... 32
Gurli Lindén: Som om himlen sänkt sig ner till Österbotten	... 34
Fredrik Lång: När rådhusklockan visade halv tre	... 36
Ulrika Nielsen: En järnväg för länge sedan	... 38
Gund von Numers: Lust och vånda, berusning och hårt arbete	... 40
Anna Nylund: Med Vågen från Vägvisen	... 42
Gunnar Nylund: Smeker dina silvergrå väggstimmer	... 44
Carita Nyström: Ur gruvsjön stiger dimma	... 46
Oscar Rossi: Att det var jag som klippte till dem	... 48
Dennis Rundt: Dit tidningen Vaasa snart skulle flytta	... 50
Metha Skog: Där Söderfjärden nu ligger odlad	... 52
Alexander Slotte: Staden hade nyss fått järnväg	... 54
Lars Sund: ...och en massa stenlejon och fanskap runt ytterdörren	... 56
Hannele Mikaela Taivassalo: Stockarna som ligger staplade på varandra	... 58
Sara Wacklin: Men inkommen i de präktiga rummen	... 60
Heidi von Wright: syrenlöv	... 62
Författarregister	... 64

“Vår svenskspråkiga litteraturs största namn...”

Det bor en liten författare i varje österbottning. Det måste det göra. Någon annan förklaring till det stora antalet författare i svenska Österbotten lär det nämligen knappast finnas.

Svenskösterbottningarna har alltid haft lätt för att fatta pennan. Det visste redan Runeberg, själv svenskösterbottning (läs mera om honom på s. 15 i detta häfte och på s. 44–45 i del 1 av Författarnas Österbotten). I ett brev på gamla dagar till Vasa gymnasister konstaterade han att ”det brukar växa poesi i Österbotten”.

Det gör det minsann. Och inte bara poesi. I sin stora biografi över Runeberg (1904–06) skriver språkforskaren, litteraturhistorikern och diplomaten Werner Söderhjelm bl.a. att ”vår svenskspråkiga litteraturs största namn bärs af män, som vuxit upp på den österbottniska slätten eller hört Bottniska vikens böljor slå mot barndomens stränder”.

Så ska det låta.

Men då infinner sig förstås frågan: varför?

Sven Willner, som för övrigt inleder vår tredje odysse genom det litterära Österbotten, lägger i inledningen till antologin *Det brukar växa poesi i Österbotten* (kulturnämnden i Jakobstad, 1984) fram ett antal intressanta förklaringar. Han kopplar bl.a. samman den starka frikyrkligheten i Österbotten med det stora behovet att skriva dikt och prosa. Det handlar då om att ta ordet på allvar, skriver Willner. Historiskt sett har avsaknaden av en verklig överklass – adel och höga tjänstemän – bidragit till att österbottningarna lärt sig tänka – och skriva – fritt. Också emigrationen har tillfört regionen nya tänkesätt och idéer, skriver Willner.

Så är det måhända. Eller kanske är det helt enkelt slätten och havet, frånvaron av gränser i det öppna österbottniska landskapet, som får oron att pirra i kroppen på folk, som väcker ett behov av att reda ut begreppen med penna och papper. Vem vet?

Författarnas Österbotten är en guide till litterära platser, miljöer och fenomen i svenska Österbotten. Avsikten med skriftserien är att inspirera Dig att se Din närmiljö med författarens ögon och börja läsa, fortsätta läsa, aldrig sluta läsa. Del 1 utkom våren 2009. Del 2 kom ett år senare. Denna tredje rundvandring inleds med att Sven Willner berättar om sina första steg mot ett författarskap. Vandringen fortsätter sedan kors och tvärs genom landskapet i den ordningsföljd som uppstår när författarna ordnas upp alfabetiskt enligt efternamn. Följ med ut i skogen för att betrakta runskrifter, till travbanan för att titta på hästar, till gruvsjön för att se då dimman ringlar sig upp i den kyliga luften! Kom med ut på älgjakt, ställ dig på perongen och vänta på tåget från söder, låt fingrarna löpa över ådringen i en gammal timmervägg och tänk tillbaka på gångna tider!

Författarnas Österbotten ges ut av KulturÖsterbotten vid samkommunen Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur (SÖFUK) som en del av litteraturprojektet Brösttoner. I projektets referensgrupp medverkar författaren Carita Nyström, undervisningsrådet Alice Lillas (Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur), bibliotekschef Ulla Sweins-Haustein (Korsholms kommun), redaktör Maria Sandin och kulturchef Vivan Lygdbäck (KulturÖsterbotten). Projektledare för Brösttoner och redaktör för Författarnas Österbotten är informationssekreterare Carola Harmaakivi (KulturÖsterbotten).

Stort nöje på resan!

Samtidigt som jag drömde om att bli författare

Så vad kunde jag annat än stanna kvar på Vilobacka, samtidigt som jag drömde om att bli författare. Min första produktiva tid inföll tidigt, när jag var mellan sex och åtta år och räckte tills jag var tolv–tretton, då jag en dag fick för mig att alltihop var så barnsligt att det inte lönade sig att spara. Jag brände upp det. Några år senare fyllde jag ett vaxdukshäfte med dikter och dystra funderingar. Det var inte en dagbok utan en "tänkebok", litet och tunt var häftet, men tog drygt tre år att fylla – sista gången jag skrev i det var den 7 april 1938; jag levde alltså i den föreställningen att 7 april var min födelsedag.

Där finns ett tidigt citat av Gunnar Ekelöf, som redan då för mig var en viktig författare: "ett har jag lärt mig / endast den drunknande längtar efter att andas / endast den i djupaste mörker sjunkne / känner längtan till ljus."

Ur Innanför eller utanför (2003) av Sven Willner

SVEN WILLNER

Född: Purmo 1918

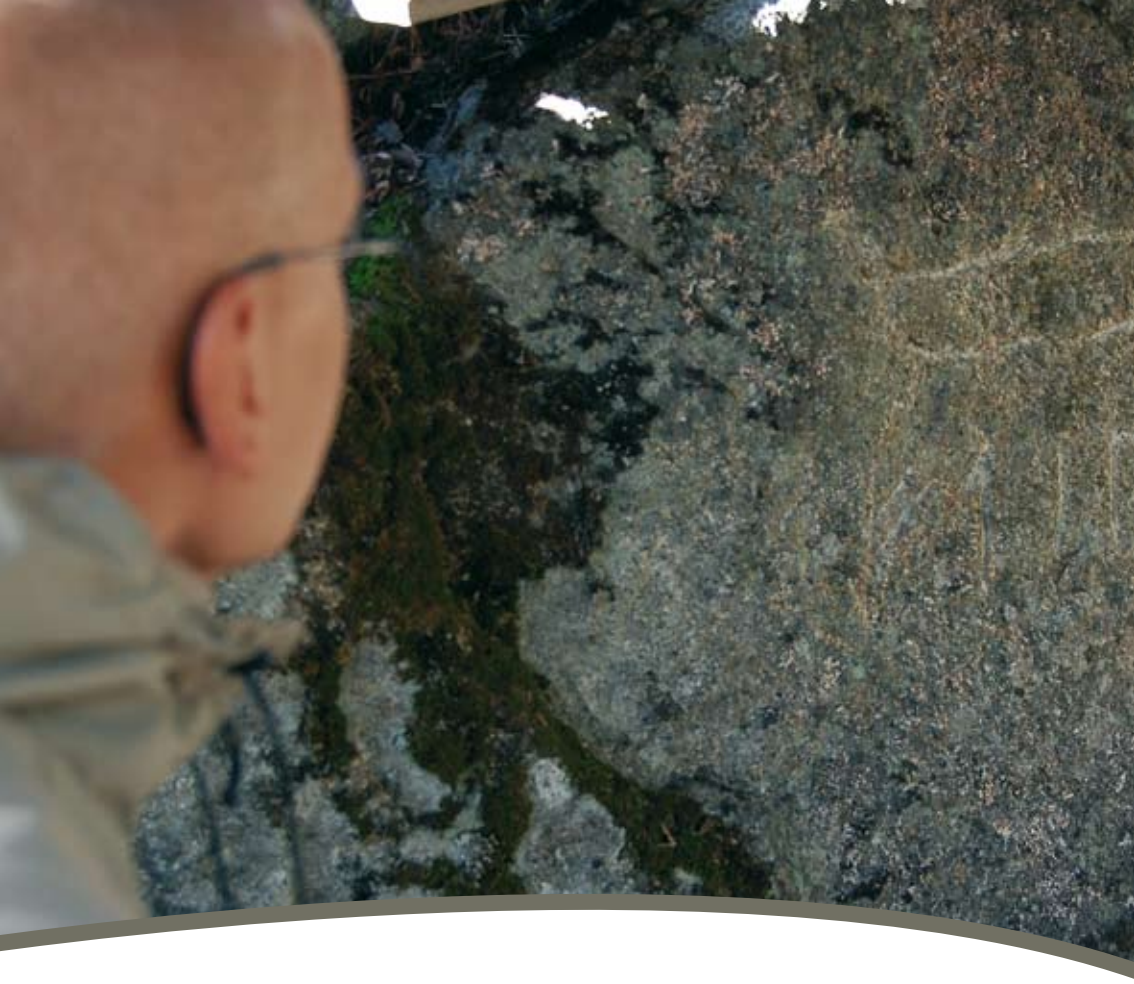
Bor: Åbo

Sven Willner är journalist och författare, en produktiv essäist, självlärd forskare och debattör. Hans bildningsgång är unik bland de finlandssvenska författarna. Som författare debuterade han i mogen ålder år 1964 med essäsamlingen *På flykt från världs-åskådningar*. Essäistiken har han varit trogen sedan dess – alla hans hittills publicerade nitton verk är essäböcker. Senast var han aktuell med verket *Innanför eller utanför* (2003).

I sin essäistik kombinerar Willner litteraturhistoria, politik och självbiografi och skapar nya kombinationer av finländska, nordiska och internationella perspektiv. Hans senare böcker har ett starkare inslag av självbiografi.

KÄLLOR:

- Biografiskt lexikon för Finland, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=9538>
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

Inför åsynen av runskriften

Det var den tredje seminariedagen och enligt programmet skall det bli en utflykt till runstenen i Hertull. – – –

Stigen är gyttjig och våt. Stövelförrådet räcker inte långt. Mina nya, vita skor vill jag inte fördärva, så jag tar skorna i handen och går barfotad. Det kalla rössel-moss vattnet porlar mellan tårna. Stigen upp mot Båtholmen blir torrare och mjukvarm mossa kittlar fötterna.

Där framme ligger runstenen skyddad under en stålbur. Jag studsar till inför åsynen av runskriften. Runorna är mycket mindre formade än i Höjsal.

Ur Livets rötter, kåserier (2002) av Doris Björkskog

DORIS BJÖRKSOG

Född: Nykarleby 1929

Bor: Karleby

Doris Björkskog har arbetat som postfunktionär och företagare. Efter en svår sjukdom debuterade hon år 1978 med lyriksamlingen *Minnesgrönskan*. Genom orden fann hon en öppning, en spång över avgrunden. Skrivandet blev en väg ut ur svårigheterna, tillbaka till människorna och ett harmoniskt liv.

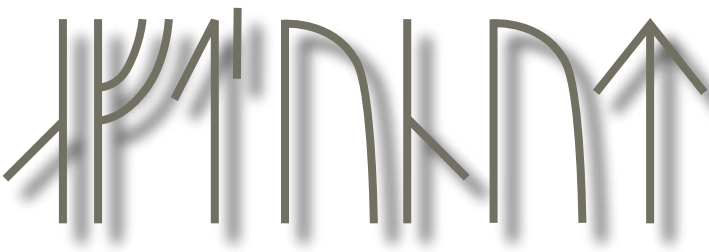
Björkskog har efter debuten utkommit med fler diktverk men också med bl.a. barnböcker. År 2002 var hon senast aktuell, då med kåserisamlingen *Livets rötter*. Björkskog förlänades Karleby stads kulturpris år 1994.

KÄLLOR:

- Chydenica, Landskapsförfattare i Mellersta Österbotten, <http://lib.kokkola.fi/chydenica/bjorkskog.htm>
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

VÖRÅRUNORNA kallas de tre runstenar som hittats i Vörå: Pethskiftesristningen, Höjsal-ristningen (bilden ovan) och Båtholmen-ristningen.

Höjsal-ristningen upptäcktes av jordbrukaren Hugo Berg sommaren 1978. Ristningen består av en båtbild och under den en kort och tydlig runristning med åtta runtecken:

Det tog tjugo år, innan den korta inskriften fick en godtagbar tydning. Detta skedde på ett runseminarium i Vörå i juni 1998, då docent Evert Sahlberger från Göteborg visade att Höjsal-ristningen bör tydas som *Aft sun nut*, dvs. *Efter / till minne av den dugande / duktiga sonen*.

Runans äkthet har dock ifrågasatts. Fyndet av en runristad häll i Österbotten stämmer nämligen inte med vedertagna arkeologiska och historiska hypoteser om etniska och språkliga förhållanden i Finlands förhistoria. Museiverket anser t.ex. att Höjsal-ristningen sannolikt är från historisk tid och att den är högst 100–200 år gammal.

KÄLLOR:

- Österbottniska fornforskningssällskapet r.f.: informationstavla vid Höjsal-ristningen, Vörå
- Wikipedia, <http://sv.wikipedia.org/wiki/Vörårunorna>, <http://sv.wikipedia.org/wiki/Höjsalristningen>
- Museiverket, http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx?sovellus=mjreki&taulu=T_KOHDE&tunnus=944010071

Och den var full av jägare

Då fick vi höra att ett sällan skådat monstrum hade uppenbarat sig i Vasklot hamn. En riktig isbrytare som hette Murtaja. Och den var full av jägare. Alltså just den sortens män som de senaste åren ofta passerat vårt hus på väg till Umeå, sommartid med motorbåt och vintertid på skidor. Nu var de alltså hemma igen och nu kunde man öppet berätta om underverket.

Men det var alldeles för lång väg ut till Vasklot, 5–6 kilometer tur och retur och jag var bara sju år. Tur att jag hade fått förbud att ens försöka gå ända ut till Vasklot hamn. Men besvikelsen övergick på eftermiddagen i stor och innerlig glädje. Jag minns när de unga och spänstiga jägarna i sina gröna uniformer kom marscherande i kolonn efter kolonn över Vasklotbanken. På den tiden gällde det att gå över "svängbron", för den nya, raka vägen ut till Vasklot, förlängningen av Vasaesplanaden, fanns inte på den tiden, den byggdes ut under stadsdirektör Eino Rosténs tid. Jägarna hade alltså att runda hovrätten på norra sidan, mellan nuvarande Strandpaviljongen och hovrätten.

Ur Med utsikt från paradiset (2004) av Christer Boucht

CHRISTER BOUCHT

Född: Vasa 1911

Död: Vasa 2009

Christer Boucht var advokat och forskningsresande. År 1966 ledde han den första finländska expeditionen på skidor över Grönland. Under de följande trettio åren hann han bekanta sig med så gott som alla eskimåfolk i Arktis. På 1980-talet skidade han till den magnetiska nordpolen. Det hann under årens lopp bli trettio resor, bl.a. till Grönland, Antarktis, arktiska Kanada, Sibirien och Alaska.

Som författare var Boucht synnerligen produktiv. Den första boken – *Grönland tvärs* – utkom år 1968. De flesta av hans verk är reseskildringar från de många arktiska äventyren, men han har skrivit också om sina krigserfarenheter. Memoarverken *Från Paradiset till främsta linjen* och *Med utsikt från Paradiset* utkom år 1995 och 2004.

KÄLLOR:

- Wikipedia, http://fi.wikipedia.org/wiki/Christer_Boucht
- Finlands arktiska klubb r.f., www.arktinenklubi.fi/nykymatkat.html
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Utbildningsstyrelsen, Möt finlandssvenska författare, www2.edu.fi/svenska/mlm/kirjailijakortti.php?id=46

MÅNDAGEN den 25 februari 1918 anlände huvudtruppen ur jägarbataljon 27 – ca 950 man – från Tyskland till Vasklot i Vasa. Jägarna var finländska ynglingar som sökt sig till Tyskland för militärutbildning. De flesta kom från Nyland, Österbotten och Karelen. För många hade vägen till Tyskland gått via Österbotten och Sverige.

Jägarrörelsen fick sin början i studentkretsar men spred sig sedan till alla samhällsgrupper. Dess yttersta mål var att frigöra Finland från Ryssland. Det var nästan tvåtusen frivilliga som inledde sin militärutbildning i Tyskland. Enligt lagarna i det dåtida storfurstendömet Finland gjorde de sig skyldiga till landsförräderi, ett brott som var belagt med dödsstraff. När ynglingarna åkte iväg, var det alltså ingen självklarhet att de skulle ha ett hemland att återvända till. Sibelius *Jägarmarschen* börjar också med orden ”*Syvä iskumme on, viha voitamatton, meil’ armaa ei, kotimaata*”.

KÄLLOR:

- Jääkäripataljoona 27:n perinneyhdistys ry, www.jp27.fi
- Wikipedia, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Jääkäriiliike>, http://fi.wikipedia.org/wiki/Jääkäripataljoona_27
- Jean Sibelius, www.sibelius.fi/svenska/elamankaari/sib_viides_sinfonia.htm

EVA-STINA BYGGMÄSTAR

Född: Jakobstad 1967

Bor: Jeppo, Nykarleby

Svenska språkets Shakespeare har hon kallats. Ingen har nämligen skrivit så plumppt vilda och vackert sensuella kärleksdikter som Eva-Stina Byggmästar.

Byggmästar debuterade 19 år gammal med lyrikverket *I glasskärvornas rike*. Senast har hon varit aktuell med *Vagga liten vagabond* (2010). Det mest utmärkande i hennes lyrik har ansetts vara den glädje som den utstrålar, glädjen i själva språket, som överförs till läsaren.

Byggmästar har belönats med ett stort antal litteraturpris i Finland och Norden.

KÄLLOR:

- Söderströms förlag, www.soderstrom.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Wikipedia, http://sv.wikipedia.org/wiki/Eva-Stina_Byggmästar

Vid kärrets äng

— — —
*Och älvorna kom
för att ta mig med
till sin lustgård
vid kärrets äng,
för att dansa
och lära mig
skogarnas liv.*

*De berättade om örnen
och tranan och göken.
Och jag grät
och bad dem om vingar.*

*De berättade om vargen
och björnen och lon.
Och jag grät
och bad dem om styrka.*

*De berättade om björken
och granen och tallen.
Och jag grät
och bad att få stanna.*

Ur *I glasskärvornas rike* (1986) av Eva-Stina Byggmästar

LANDSKAPET I ÖSTERBOTTEN är flackt och moräntäcket är hårdpackat, och därför blir avrinningen långsam. Avrinningsförhållandena försämrare ytterligare av den snabbare landhöjningen vid kusten. Efter regn eller snösmältning blir vattnet liggande kvar länge i de flacka sänkorna. Av de österbottniska torvmarkerna uppges 95 procent ha uppkommit till följd av att vitmossan har brett ut sig över upplandade vikar eller vandrat in i skogarna.

Torvmarkerna upptar ungefär halva landytan i Pörtom och Jeppo. Mellan Lövä i Pedersöre och åbron i Jeppo är myrar med tvinväxande martallar en vanlig syn från riksvägen. Man känner sig rätt liten ute på den närmare 1 000 hektar stora Sanemossen i Pörtom. Inga träd skymmer sikten. Under en het sommardag skymtar den martallbevuxna mosskanten som en hägring.

KÄLLA:

- Svenska Österbottens historia, del I s. 346–349

SOLVEIG EMTÖ

Född: Jakobstad 1927

Bor: Jakobstad

”Först var allt vackert och lugnt. Sedan kom kriget och allt blev fult med ens.”

Så berättar Solveig Emtö om hur kriget påverkade henne som ung. Hon växte upp i en arbetarfamilj i Jakobstad och började själv arbeta på en fabrik. Biblioteket blev hennes tillflyktsort. Efter en skrivarkurs debuterade hon år 1974 med romanen *Rönnbär och flanel*. Förutom romaner har hon skrivit även Hörspel och pjäser. Diktsamlingen *Isblåsaren* utkom år 2002.

KÄLLOR:

- Utbildningsstyrelsen, Möt finlandssvenska författare, www2.edu.fi/svenska/mlm/kirjailijakortti.php?id=47
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

Tulpanerna kring Runebergs staty

Hela trottoaren är svart av människor. Inte är de svartklädda alla, men de ser svarta ut i skymningen. Tulpanerna kring Runebergs staty är så stora och röda – som blodknyten. Mamma kramar min hand, så hårt. Vi börjar gå mot stationen. Alla andra följer med. Mammor och barn, flickor och äldre karlar.

Ur *Krokushuset* (1976) av Solveig Emtö

JOHAN LUDVIG RNEBERG föddes i februari 1804 i Jakobstad. Det är inte helt klart huruvida han föddes den 5:e eller den 7:e, men själv firade han alltid sin födelsedag den 5:e. Den blivande nationalskalden lämnade Jakobstad redan som åttaåring, men hans första skola – Westmansmors stuga – liksom även familjens jakt- och fiskestuga finns bevarade för eftervärlden.

Runeberg blev mycket tidigt känd i Finland. Hans dikter tonsattes och spreds bland folket på bägge språken. När första delen av Fänrik Ståls sägner kom ut år 1848, satte den försäljningsrekord. Andra delen sålde ännu bättre. Också utomlands blev Runeberg snabbt känd. När han år 1851 besökte Sverige, fick han en kunglig mottagning och folk köade för att få se honom. Samma år började han också allmänt kallas Finlands nationalskald.

Runeberg verkade bl.a. som docent i välta- lighet (latin) samt som lärare och tidnings- redaktör i Helsingfors. Därefter bosatte han sig i Borgå, där han verkade som gym- nasielektor i latin och grekiska. Han dog år 1877 i Borgå. Runebergsdagen firas på hans födelsedag den 5 februari.

RUNEBERGSSTATYN i Jakobstad står på en plats som egentligen skulle bli ett torg för grövre varor såsom hö, ved etc. Men platsen ansågs ligga alltför nära rådhuset, så torget grundades lite längre västerut i stället (idag det s.k. Hötorget). Den ursprungliga torgplatsen blev då en lekpark.

År 1904 beslöt Jakobstadsborna att fira Runeberg på hans 100-årsdag genom att anskaffa en staty. Skulptören Walter Runeberg, skaldens son, tillfrågades. Det var ont om tid, och Walter svarade att en bronsbyst, två gånger naturlig storlek, skulle han hinna få klar till jubileet.

Bysten stod först inne i rådhuset på ett bord. År 1905 ställdes lekparken i ordning. Man beställde en granitsockel för bysten och anlade planteringar. Runebergsparken stod alltså klar till nationalskaldens 101-årsjubileum.

KÄLLOR:

- Johan Ludvig Runeberg, www.runeberg.net/swe/a_9_t.html, www.runeberg.net/swe/a_1_i.html
- staden Jakobstad, www.jakobstad.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Jakobstads museum / museichef Guy Björklund

Älgarna stod nästan orörliga

Sakta förde jag fram studsaren i skjutläge. Genom kikarsiktet kunde jag fastställa djurens kön. Det var en ko med kalv och två kraftiga tjurar. Avståndet var det inget fel på men grenar och ris skymde sikten till den grad att det var helt omöjligt att skjuta. Grantätningen var ett ypperligt skydd för älgarna. Det återstod ingenting annat än att vänta.

Spänningen var olidlig. Min koncentration var hela tiden fäst vid älgarna. Någonting annat var inte att vänta. Vilket ögonblick som helst kunde någon av dem blotta sig, stega fram mellan träden så pass mycket att sikten blev fri. Att försöka brassa på och chansa var alltför riskabelt och det hade jag ingen tanke på.

Jag märkte ingenting av det som hände runtomkring mig. Min hjärna förmådde inte registrera någonting utöver det som jag hade framför ögonen. Ändå är jag säker på att allt fanns där, dofterna, ljuden. Nu var allting inflätat i ett enkelt men ändå högst komplicerat mönster av förväntan och spänning.

Älgarna stod nästan orörliga, men efter en stund rörde kalven på sig och flyttade bakom kon. De två tjurarna stod som gjutna i brons. Tjuriga och stelbenta.

Ur *Jakter i ödemark* (1985) av Helge Englund

HELGE ENGLUND

Född: Bennäs, Pedersöre 1930

Bor: Lövv, Pedersöre

Helge Englund debuterade år 1963 med novellsamlingen *Lobergsgrävorna*. Det har sedan dess blivit två diktsamlingar och ett antal romaner. Senast var han aktuell med boken *Skogens bästa pass* (1997).

Lyriken har han nästan helt lämnat bakom sig – det är främst jakt- och naturskildringar han skriver. ”De böcker jag skrivit om natur och jakt har jag skrivit främst därför att jag är väldigt intresserad av naturen och det som händer där”, har han uppgett i en intervju.

Englund har arbetat bl.a. på rundradion i Jakobstad.

KÄLLOR:

- Pedersöre kommunbibliotek, www.pedersore.fi/index.php3?use=publisher&id=3605&lang=1
- Utbildningsstyrelsen, Möt finlandssvenska författare, www2.edu.fi/svenska/mlm/kirjailijakortti.php?id=48

JAKTEN har alltid varit en väsentlig del av det finländska levnadssättet. De första invånarna i landet var jägare. Även i dag utgör jägarna en betydande del av landets befolkning. I Finland finns det ca 300 000 jägare, vilket motsvarar sex procent av landets befolkning. Andelen är större än i något annat europeiskt land.

I Svenska Österbotten finns det ca 9 000 jägare. För många är älgjakten årets absoluta höjdpunkt. Älg finns det numera vanligen gott om. År 2010 beviljades totalt 2 652 licenser för älg i regionen. Älgjakten inleds i slutet av september och avslutas vid årsskiftet.

Svenska Österbottens jaktvårdsdistrikt består av åtta jaktvårdsföreningar. Distriktets verksamhetsområde omfattar ca 700 000 hektar landområde och ca 800 000 hektar vattenområde. Områdena är rika på vilt.

Den som vill jaga i Finland bör först avlägga jägarexamen. För att få vara med om en älgjakt bör man dessutom ha avlagt skjutprov. Jakträtten på ett område tillkommer markägaren.

KÄLLOR:

- Jägarnas Centralorganisation, www.riista.fi/riistase/?mag_nr=7
- Svenska Österbottens jaktvårdsdistrikt, www.riista.fi/osterbotten
- Riistaweb, www.riistaweb.riista.fi/riistatiedot/riistatietohaku.mhtml

J.J. HULDÉN

Läs mer om Johan Jakob Huldén och hans österbottniska lustresa på s. 23!

Fotografierna på detta uppslag är tagna i september 2008, när slaget i Oravais iscensattes som en del av Leader-projektet "Två ödesdagar 1808" med Nykarleby stad som huvudman, exakt 200 år efter slaget. I iscensättandet deltog totalt 350–400 historiskt utrustade soldater från Finland, Sverige, Ryssland, Norge och Tyskland samt 10–15 hästar. Vapnen hämtade trupperna med sig, men krutet stod arrangören för. Och den här gången var krutet inte uppblandat med sand... I publiken fanns ca 10 000 åskådare.

KÄLLA:

- projektet Två ödesdagar 1808 / projektledare Britt-Marie Norrgård

SLAGET I ORAVAIS onsdagen den 14 september 1808 var det blodigaste under Finska kriget, dvs. 1808–09 års krig. Cirka 5 500 man på den svensk-finska sidan och 6 000–7 000 man på den ryska sidan drabbade samman. De svensk-finska trupperna förlorade mer än 1 200 man i döda, sårade och tillfångatagna. Ryssarna förlorade omkring 900 man.

Ryssarna anföll genast i ottan. De möttes av den svensk-finska huvudarmén under generalmajor Adlercreutz. Striderna böljade fram och tillbaka hela dagen – man anföll, retirerade, gjorde flankstötar, försökte locka fienden i fällan.

När dagen började lida mot sitt slut, drabbades de svensk-finska trupperna av ammunitionsbrist. Soldaterna blev tvungna att plocka upp redan en gång avfytrade kulor från marken och ladda om sina muskötter med dem. Saken blev inte bättre av att kulorna var av dålig kvalitet. Än i dag kan man på slagfältet hitta kulor som är så lätta att de flyter, vilket säger en del om blyhalten i dem. Krutet var inte heller riktigt prima – det var uppblandat med sand.

Sent på kvällen fick de svensk-finska trupperna lägga benen på ryggen. Slaget var förlorat.

Slaget i Oravais avgjorde 1808–09 års krig. Den svensk-finska armén retirerade kustvägen till Sverige. När freden kom året därpå, var Finland redan ett ryskt storfurstendöme.

KÄLLOR:

- Oravais historiska förening, www.oravais.fi/vomturism/ohif
- Wikipedia, http://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_vid_Oravais

Foto: Johan Geisor / Fotoklubben Knäppisarna

Den som har sett alla fasor i vitögat

– Oravaisborna har pigga ögon och stor lust att skratta. Det såg jag i Selenius' butik, då jag gick in där för att köpa ett vykort.

– Mycket har bidragit till att stämma tonen i dur här i Oravais, sade Simon. – – – Också havet gör sitt till. Strandbyggare har en gladare uppsyn än människor med en snäv skogshorisont omkring sig. Vare orsakerna vilka som helst, en glättig livsstämning råder i Oravais, och den röjer sig i ljus heminredning, grannröd kvinnodräkt, gott humör och kvick tunga.

– Att bo invid en sådan jättekyrkogård som Oravais slagfält borde, tycker man, lägga sordin på humöret.

– Nej, min gosse, den som har sett alla fasor i vitögat har lättast att le. Vill du ha en riktigt munter stund, ska du slå dig i slang med dödgrävare.

Ur *Österbottnisk lustresa* (1941) av J.J. Huldén

Foto: Linus Lindholm / Fotoklubben Knäppisarna

Där stötte vapenbåten Grafton på grund

I norr låg Larsmo skärgård, känd och beprisad för sin väna sommargrönska, sina idylliska fäbodar och sina djarva fiskare, som ha storryssjor litet varstans längs Finlands kust. Där stötte vapenbåten Grafton på grund och gav ryssarna en hälsosam oro för vår alldeles obefintliga militära beredskap.

Ur *Österbottnisk lustresa* (1941) av J.J. Huldén

J.J. HULDÉN

Läs mer om Johan Jakob Huldén och hans österbottniska lustresa på sida 23!

ETT SKEPP KOMMER LASTAT med 5 500 gevär, 500 revolverar och 2 ton sprängämnen – så kunde man kort beskriva ångfartyget s/s John Grafton. Året var 1905 och en grupp finländska aktivister hade via internationella kontakter lyckats köpa in en inte helt obetydlig mängd vapen och sprängämnen. Målet var att anställa revolution i Finland och få landet förklarat självständigt.

Först måste dock hela vapenarsenalen smugglas in i landet – laglig vapenimport kom under rådande förhållanden inte på fråga. I London införskaffades därför fraktfartyget John Grafton. Det 158 fot (dvs. drygt 48 meter) långa fartyget drevs av en ångmaskin om 80 hästkrafter. Befäl ombord fördes av aktivisten John William Nylander. Som lotsar hade man män som kände till den österbottniska kusten. Det övriga manskapet hade fördomsfritt värvats på sjömanskrogar i London.

På Ålands hav fick fartyget bottenkänning, men resan kunde ändå fortsätta. Den 4 september lossades en del av lasten utanför Kemi. Fartyget seglade sedan söderut. Planen gick ut på att lossa en del av lasten i Larsmo skärgård, medan resten skulle vidare till ett par ställen längre söderut vid den österbottniska kusten.

Fartyget anlände till den överenskomna mötesplatsen utanför Larsmo natten till den 6 september. Under nattens timmar lossades lådor med gevär, revolverar och ammunition i en pråm, som sedan ankrades i en vik.

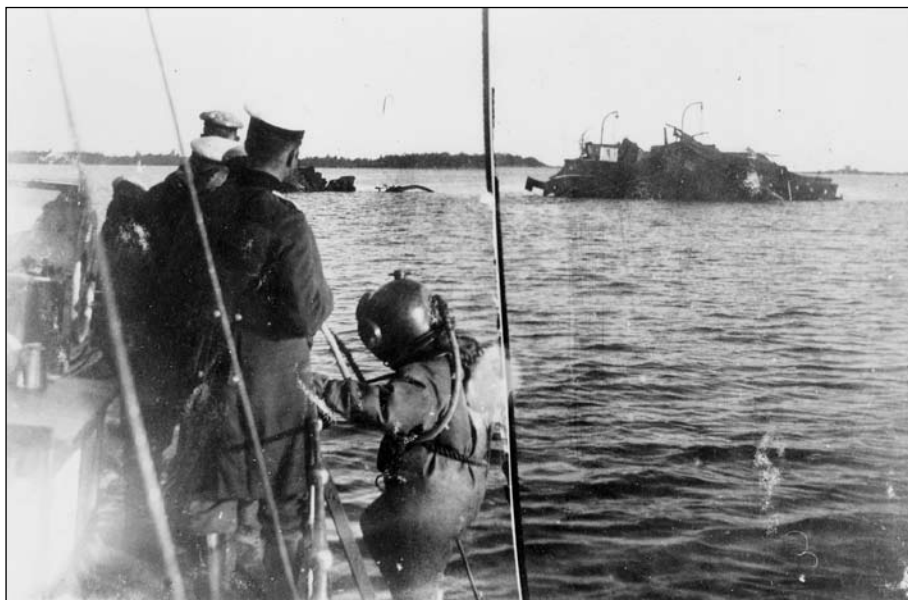

Bild: Jakobstads museum

På morgonen lättade John Grafton ankar, men efter bara en kvart stod hon stadigt på grund. Den 9 september beslöt befälhavaren att spränga fartyget för att förhindra att lasten kom i ryssarnas händer. Explosionen var så kraftig att den hördes på femtio kilometers håll. "Moster har dött – hon sprack", telegraferade befälhavaren sedan till sina aktivistkontakter i södra Finland.

De Graftongevär man fått i land spreds i bygden och användes bl.a. vid älgjakt. Skyddskårerna beväpnades år 1917 med Graftongevär, men någon egentlig militär betydelse fick vapnen aldrig. De var nämligen omoderna redan vid sekelskiftet.

Även om det mesta alltså gick fel, kan den s.k. Graftonaffären ändå betraktas som den första insatsen för ett fritt Finland.

KÄLLOR:

- Wikipedia, http://fi.wikipedia.org/wiki/SS_John_Grafton, http://sv.wikipedia.org/wiki/S/S_John_Grafton
- Larsmo kommun, www.larsmo.fi/document.asp?id=1gkmyids3cd
- Karleby stad, www3.kokkola.fi/historia/meresta_noussut_kaupunki/aselaiva.htm

För att befordra uppkomsten av denna stapelstad

– Namnet Bladh har jag hört och den obegripliga titeln superkargör.
Men om mannen vet jag intet. Är han en människa eller en myt?

Simon utredde:

– Petter Johan Bladh var en skarpsinnig ekonomisk tänkare och en uppslagsrik företagare med nitälskan för allmänt väl. Både farfadern och fadern hade varit framgångsrika fabrikanter och affärsmän och därjämte riksdagsmän. Släkten gjorde sig först bemärkt i Nykarleby och senare i Vasa, där Johan Bladh såsom ledare för det lägre borgerskapet dock kom i delo med ståndets spetsar. Han flyttade därför till Närpes och återupptog på sin gård Benvik den betydande fabriks- och affärsrörelse han tidigare hade drivit i Vasa. År 1779 lyckades han utverka stadsrättigheter åt Kaskö, och för att befordra uppkomsten av denna stapelstad i Sydösterbotten pålade man Vasa och Kristinestad skyldigheten att förtulla sina varor i Kaskö hamn.

Ur *Österbottnisk lustresa* (1941) av J.J. Huldén

J.J. HULDÉN

Född: Monå, Munsala 1880

Död: Jakobstad 1959

J.J. Huldén var lärare och författare, verksam i bl.a. Vörå, Borgå, St Petersburg och Kotka samt slutligen i Åbo. Under signaturen Läkter-Jakob blev han känd som en stridbar krönikör i Nya Tidningen och Vasa Posten. Huldén ägnade sig främst åt biografiska porträtt och österbottnisk kulturhistoria. Hans enda egentliga skönlitterära verk var romanen *Janne Stubb söker en väg*, en självbiografisk skildring av en bondsons bildningsväg. Boken kom ut år 1938.

Huldéns kulturhistoriska klassiker *Österbottnisk lustresa* (1941) torde vara något av det finaste som någonsin har skrivits om Österbotten och dess folk. Boken kan betraktas som en österbottnisk motsvarighet till Topelius *Boken om vårt land*.

KÄLLOR:

- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Stig Appelgren: Skulle det bli BRÖSTTONER? Svensk österbottniska författarporträtt (2007)

BLADHSKA GÅRDEN på Cneiffs stigen 1 var länge det största huset i Kaskö. Det byggdes år 1788 av handelsmannen och skeppsredaren Peter Johan Bladh i stadsdel nummer 1, i kvarter nummer 1 och på tomt nummer 1. Redan i slutet av 1790-talet upplät Bladh salen i husets övre våning för kyrkliga ändamål. Kyrkan fanns kvar i huset ända till år 1965. Prästerskapet bodde då i husets nedre våning.

I början av 1800-talet såldes gården till Kaskö stad. Huset har sedermera använts i tur och ordning av rådstugurätt, magistrat, poliskammare och nästan alla skolor i staden.

Bladh ska gården har nu restaurerats. Huset används bl.a. för möten, kurser och fester.

KÄLLA:

- Kaskö stad, www.kaskinen.fi/Default.aspx?id=343079

Ser dem inte, men hör

Jag inköpte ett gammalt ungdomsföreningshus på landet. Det hade stått tomt med sönderslagna fönster i många år, sedan föreningens verksamhet upphört. Jag köpte det, lät reparera och flyttade in. När jag ligger på den forna scenen om nätterna, kan jag stundom höra ett avlägset ljud som av dans från stora salen. Särskilt vid helgerna sveper skaror av unga fram över golvet. Jag ser dem inte, men hör. De finns inte nu men har funnits. Det som har funnits finns.

Ur *Herededikter* (1973) av Lars Huldén

LARS HULDÉN

Född: Jakobstad 1926 (uppvuxen i Monå, Munsala)

Bor: Helsingfors

Lars Huldén arbetar som författare. År 1964–89 verkade han som professor i nordiska språk vid Helsingfors universitet. Som forskare har han ägnat sig åt fyra huvudområden: författarna Carl Michael Bellman och J.L. Runeberg samt svenska dialekter och ortnamn.

Huldén debuterade som författare år 1958 med diktsamlingen *Dräpa näcken*. Han är enormt produktiv och har skrivit bl.a. lyrik, prosa, dramatik, visor och biografier samt språkvetenskapliga och litteraturvetenskapliga verk. Han har även gjort en stor översättargärning och blivit känd för sina Shakespeare-tolkningar. Särskilt uppmärksammas dock en översättning av Kalevala år 1999.

Huldén har tilldelats ett stort antal pris och utmärkelser för sin verksamhet, bl.a. Svenska Akademiens nordiska pris år 2000. År 2010 utkom han med diktsamlingarna *To å ja, vi boåda / Du och jag, vi båda. Dikter på munsaladialekt* samt *Kajaneborg 1636*.

KÄLLOR:

- Schildts förlag, www.schildts.fi
- Wikipedia, http://sv.wikipedia.org/wiki/Lars_Huldén

DEN FINLANDSSVENSKA UNGDOMSRÖRELSEN föddes år 1888, när den första ungdomsföreningen – Malax UF – grundades av folkbildaren och

nykterhetsmannen Johannes Klockars. Sommaren 1886 hade han vistats i Kauhava och där kommit i beröring med den finskspråkiga ungdomsrörelsen. På våren 1888 bodde han i sin hemkommun och blev där, enligt egen utsago, vittne till det kulturella armod som existerade bland ungdomen. Ungdomsrörelsen borde spridas även till svenska Österbotten, ansåg han, och i april 1888 grundades Malax UF.

Ungdomsföreningarna blev snabbt fler. För att samordna deras gemensamma ansträngningar grundades år 1906 Svenska Österbottens Ungdomsförbund. Följande år bildades de åtta ungdomsringarna i landskapet.

KÄLLA:

- Svenska Österbottens historia, del II s. 351

Separatorn drogs av karlar från gårdarna

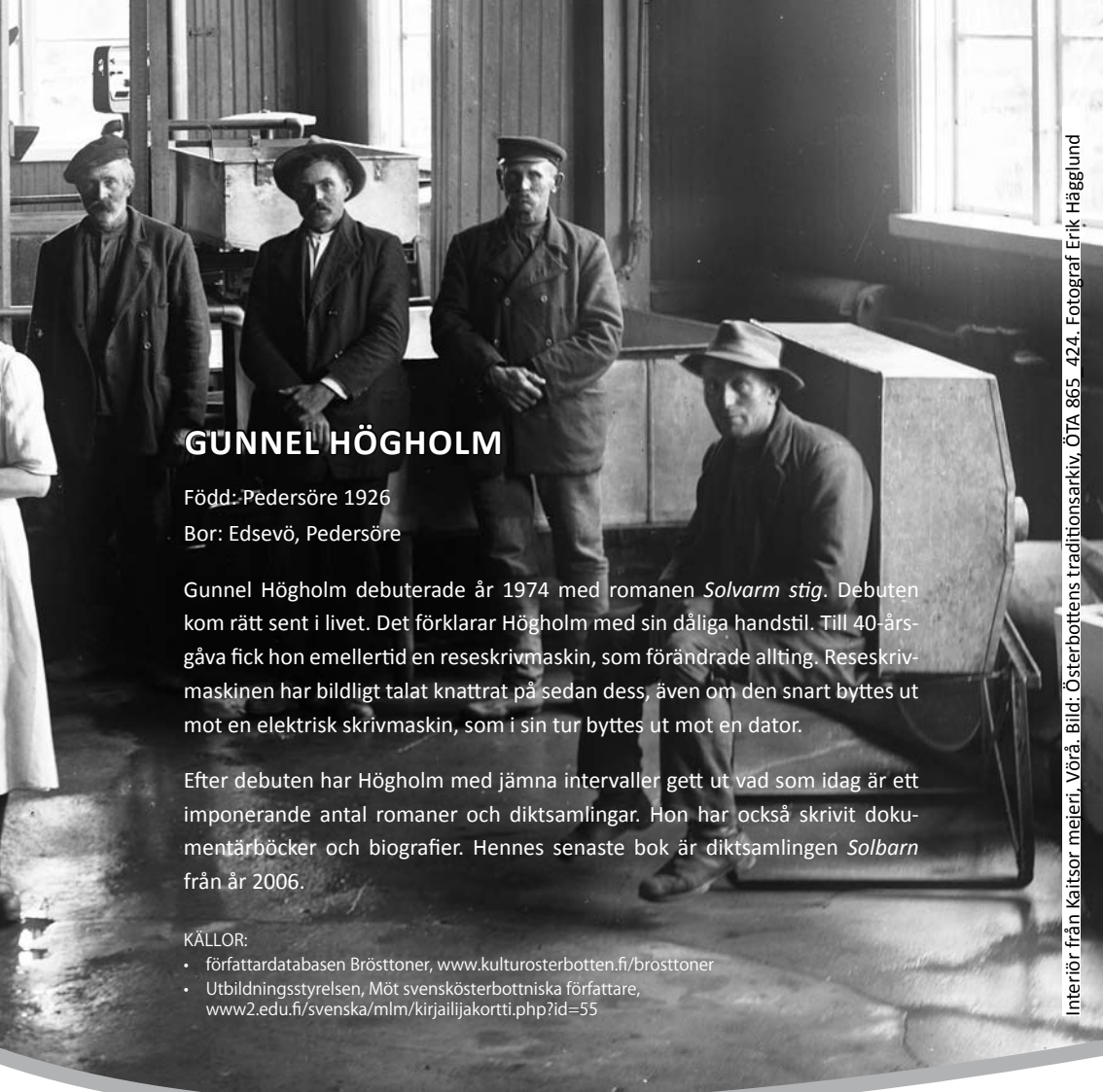
Under de tio första åren av 1900-talet fanns ett litet bymejeri vid Sandback. Två oskolade mejerskor anställdes. Dessa två blev Framstulda och Mästas-Annafi.

I alla gårdar köpte man tio eller femton liters bleckhinkar att forsla mjölken i. Varje morgon och kväll, vardag som söndag, bars hinkarna till mejeriet.

Den stora tunga separatoren drogs av karlar från gårdarna i tur och ordning. Separatorveven var så lång att två personer kunde stå bredvid varandra och dra när krafterna inte räckte till för en.

Den fyrkantiga träkärnan rymde 500 liter. Karlarna måste dra även kärnan för hand och kärningsdagarna kom också regelbundet. Vanligen behövde man kärna två gånger i veckan. Men om somrarna när korna mjölkade mera och mjölken var fetare behövde kärningen ibland ske tre gånger.

Ur I minnet lyser vägen ljus (1976) av Gunnel Högholm

GUNNEL HÖGHOLM

Född: Pedersöre 1926

Bor: Edsevö, Pedersöre

Gunnel Högholm debuterade år 1974 med romanen *Solvarm stig*. Debuten kom rätt sent i livet. Det förklarar Högholm med sin dåliga handstil. Till 40-års-gåva fick hon emellertid en reseskrivmaskin, som förändrade allting. Reseskrivmaskinen har bildligt talat knattrat på sedan dess, även om den snart byttes ut mot en elektrisk skrivmaskin, som i sin tur byttes ut mot en dator.

Efter debuten har Högholm med jämna intervaller gett ut vad som idag är ett imponerande antal romaner och diktsamlingar. Hon har också skrivit dokumentärböcker och biografier. Hennes senaste bok är diktsamlingen *Solbarn* från år 2006.

KÄLLOR:

- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/brosttoner
- Utbildningsstyrelsen, Möt svenskösterbottniska författare, www2.edu.fi/svenska/mlm/kirjailijakortti.php?id=55

DET FÖRSTA MEJERIET i svenska Österbotten anlades av lantdagsmannen J.E. Keto i Veikars, Korsholm år 1865. Ungefär samtidigt startade jordbrukaren Matts Söderbacka sitt mejeri på Lukus i Karleby.

År 1878 uppfann den svenska ingenjören Gustaf de Laval separatorn. Tack vare den nya tekniken utvecklades mejerihanteringen snabbt. Redan år 1879 startade den rikssvenske affärsmannen E. Höselius det första separatoremejeriet i Österbotten. Separatorn i Kaustar by i Karleby skummade 50 kannor mjölk i timmen och drogs av två män. Smöret såldes i St Petersburg i Ryssland.

Andelsmejeriet i Pedersöre anlades år 1905. Byandelsmejerierna bidrog till att ge näringen en fast förankring i bygden. Avståndet mellan mejeriplatserna bestämdes dels av avståndet mellan byarna, dels av hur långt man kunde transportera mjölken med häst. År 1945 var antalet mejerier som störst: 46 mejerier hade då 48 produktionsplatser i landskapet.

KÄLLA:

- Svenska Österbottens historia del III, s. 223–229

"Munsala-socialismen" gror lite varstans

Men Torolf var envis. Han fortsatte:

– I vårt kompani har vi en duktig sanitär som gör allt för de sårade. Otaliga gånger har han riskerat sitt eget liv då han förbundit och släpat bort sårade från ingenmansland. Han är med i alla strider.

– Den mannen är värd all aktning, tyckte prästen.

– Det tycker också vi soldater, fortsatte Torolf. Men officerarna jävlas med honom ständigt. Under utbildningstiden hotade man att kasta honom i fängelse. Han är nämligen vapenvägrare av religiösa skäl. Han fick bli sanitär och skickades till fronten med oss andra. Även här vägrade han att bära vapen. För att inte hela tiden bli störd och påskälld av befälet gick sanitären med på en kompromiss. Han hängde ett pistolhölster vid bältet. I hölstret förvarar han Nya Testamentet. Sanitären säger att han bär det effektivaste vapnet på sig, Guds eget ord, Kristi kärleksbudskap.

Borde inte också fältprästerna följa sanitärens exempel och i ord och handling förkunna Kristi freds- och kärleksbudskap? Vi pojkar tycker att ni glömmar detta och att ni i stället gräver ned er i Gamla testamentets hämndlystna gubbars hotelser om att förgöra fienden med eld och svärd och inte lämna kvar sten på sten.

Fältprästen bleknade av vrede men behärskade sig. – – –

Utanför kyrkan lugnar han sig och tänker att soldatens synpunkter gott kunde användas vid nästa möte då man diskuterar fältprästens roll. Bäst att vara realistisk och utgå från att "Munsala-socialismen" gror lite varstans bland österbottningarna.

Ur Korsfararna (1984) av Tor Högnäs

TOR HÖGNÄS

Född: Nedervetil 1922

Död: Helsingfors 1997

Tor Högnäs arbetade som journalist för Vasabladets Helsingforsredaktion år 1966–83 och samtidigt också för Dagens Nyheter i Sverige och Dagbladet i Norge. Dessförinnan var han bl.a. organisationssekreterare vid Svenska Folkpartiet och sekreterare i Svenska Finlands folkting. Författare blev han efter journalistkarriären.

Högnäs blev känd i samband med det s.k. Zavidovo-fallet år 1972, då en promemoria från hemliga förhandlingar mellan president Urho Kekkonen och Sovjetunionens ledare Leonid Breznev läckte ut. De två statscheferna hade i Zavidovo nordost om Moskva diskuterat Finlands planer på att gå med i den europeiska ekonomiska gemenskapen EEC. Högnäs artikel om förhandlingarna med långa, direkta citat ur den hemliga promemorian publicerades i oktober 1972 i Sverige, Norge och Finland. I artikeln framgick att Sovjetunionen hade varit skeptisk till ett finländskt medlemskap i EEC. Kekkonen hade då garanterat att Finland inte skulle gå med under hans tid. Läckan till pressen var ärtiondets scoop, och skandalen som följde var oerhörd: spekulationer, politiska avgångar, förhör, rättegångar. Högnäs har själv behandlat fallet i en bok, som kom ut år 1973, men sin källa avslöjade han aldrig.

Högnäs publicerade också bl.a. en roman som byggde på egna krigsminnen – *Korsfararna. En berättelse om fred och krig* (1984) – samt en memoarbok.

KÄLLOR:

- Författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Wikipedia, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Zavidovo-vuoto>

I BÖRJAN AV 1900-TALET bröt en del av de svenskösterbottniska Amerika-emigranterna upp från det stora landet i väster och flyttade tillbaka hem. En del av dem hämtade med sig idéer om pälsdjursnäring och växthusodling. Andra kom kånkande på Marx och Engels.

Livet i Amerika hade varit tufft. Arbetsdagarna var hårda och långa, och någon social trygghet att tala om fanns det inte. Folk hade kommit i kontakt med arbetarrörelsen och socialismen. När de återvände hem, började de sprida sina nya ideal i regionen.

De religiösa väckelserörelserna från 1800-talet (pietism, baptism) bidrog även de till Munsalasocialismens utveckling. Munsalasocialismen har tagit sig uttryck i bl.a. en stark religiös väckelse, en tidig och radikalpacifistisk fredsrorelse, ett aktivt nykterhetsarbete, en intensiv folkbildning och en lokal politisk vänstertradition.

För fredsälskarna var kriget ett fruktansvärt dilemma. Vinterkriget var det flera Munsalasocialister som deltog i. Försättningskriget vägrade de dock att gå med i. De gömde sig i skogen och hela byn var på vakt efter poliser som spånade efter krigsvägrarna.

KÄLLOR:

- YLE Arkivet, Munsalasocialismen 1918–1945, www.yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=7&ag=66&t=&a=2007
- Uppslagsverket Finland (1983)
- Åbo Akademis förlag, www.aboakademi.fi/stiftelsen/forlag/publications/ISBN_952961617_1.html

...hästarna inte känns alltför motbjudande

"Hur skulle det vara att gå på trav?", föreslår jag hurtigt, utan att förstå hur en sådan idé kunnat halka fram, fast sedan förstår jag ändå och vill ändra mig men ser henne samtidigt vrida munnen till något som för den invigne antyder att hästarna inte känns alltför motbjudande. Jag får en spontan lust att krama henne, för att hon faktiskt försöker och hennes min dessutom väcker liv i en del minnen, och också om jag inte riktigt vet vilka och heller inte rör vid henne känns kroppen när vi passerar biljettkassan plötsligt så där lätt som jag glömt att den kan vara.

"Jaha", säger hon och blåser undan en hårslinga från ansiktet, "här har jag åtminstone inte varit förut."

Ur *Min dotter Näckros* (2005) av Henrik Jansson

HENRIK JANSSON

Född: Jakobstad 1955

Bor: Åbo

Henrik Jansson är fri författare men även frilanskritiker och ledare för skrivarkurser samt litteratur- och rockkritiker. Som tonåring hade han två drömmar. Den ena var att bli rockmusiker. Den andra var att bli författare. Han intresserar sig för tidlösa teman såsom människorelationer, kärlekens fram- och baksidor, relationer mellan generationer. Han väver också gärna in samhällskritik i sitt berättande, och ställer frågor om vad begrepp som medmänsklighet och solidaritet i dag kan innebära.

Jansson debuterade år 1981 med novellsamlingen *Lit de parade*. Det har blivit fler novellsamlingar och också en del lyrik med åren, men i första hand har Jansson gett ut romaner, senast *Brev från bar Aurora* (2010). År 1987 doktorerade han i litteraturvetenskap med avhandlingen *Per Olov Enquist och det inställda upproret*.

KÄLLOR:

- Helsingfors stadsbibliotek, Ord i tiden – nutida finländska författare, <http://kirjailijat.kirjastot.fi/sv-fi/kirjailija.aspx?PersonId=825&PageContent=-1>
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

TRAVBANAN vid Sandviken i Vasa är en av Finlands snabbaste. Under årtiondena som gått har den varit en riktig rekordbana. År 1963 skrevs där ett stycke travhistoria, när Frappant som första häst i Finland under skred den magiska 1.20-gränsen och noterade 1.19,8.

Kungstravet har körts två gånger i Vasa, först år 1961 och sedan år 1971.

KÄLLA:

- Vasa trav, www.vaasanravit.com

Med pekfingret börjar jag skriva över rutan

Jag går några varv runt de bekanta kvarteren, läser de tvåspråkiga gatuskyltarna. Sedan går jag genom parken ner till älven, fortsätter över bron. Det är alldeles tyst och stilla. Utanför mina föräldrars hus stannar jag upp. Jag öppnar försiktigt grinden, går in i trädgården. Invid väggen, under en presenning, står stolar och bord staplade. Jag kikar in under presenningen. Jag tänker på min mamma och på hur nervös hon måste vara. Fester och ceremonier har alltid varit viktiga i vår familj.

Jag går fram till den stora granen som står längst inne i trädgården. Jag trevar med händerna över den sträva stammen. Så länge jag kan minnas har min pappa tjatat om att hugga ner den. Men här står den ännu. Min gran. Jag trycker min kind mot den, slår sedan armarna om stammen. "Hej. Minns du mig", viskar jag.

Sedan går jag fram till mitt gamla rumsfönster och kikar in. Det är mörkt och jag ser ingenting. Med pekfingret börjar jag skriva över rutan: Kilroy was here.

Ur *En andra chans* (2000) av Kurt Levlin

KURT LEVLIN

Född: Helsingfors 1961 (uppvuxen i Nykarleby)

Bor: Lycksele, Sverige

Efter att först ha jobbat i försäkringsbranschen i södra Finland, flyttade Kurt Levlin år 1996 till Sverige. Han har studerat biblioteks- och informationsvetenskap i Umeå. Numera är han bosatt i Lycksele, där han jobbar som bibliotekarie.

Sin skönlitterära debut fick han år 2000 med novellsamlingen *En andra chans*. Romanen *Hälsningar från Döda havet* (2003) är upplagd som en roadmovie, där huvudpersonen tar sig hem till Sverige från en kibbutz i Israel. År 2010 utkom han med diktsamlingen *Helljusensamhet*.

KÄLLOR:

- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Nykarlebyvyer, www.nykarlebyvyer.nu/sidor/TEXTER/PERS/Levlink.htm
- Bookplus, www.bookplus.fi/kirjat/levlin,_kurt/helljusensamhet-8687677

UNDER ANDRA världskriget började frasen *Kilroy was here* dyka upp överallt där de amerikanska trupperna rörde sig. Det ritades ofta även en bild av ett ansikte med lång näsa, två stora runda ögon, och med små pupiller, som tittade fram över ett plank eller bara en linje som skulle representera ett plank. Inget mer kunde skönjas av denna figur, förutom att ibland syntes även fingrarna som höll fast i planket.

Bilden av Kilroy är ganska allmänt känd, men dess ursprung är inte lika tydligt. År 1946 utlystes i ett amerikanskt radioprogram en tävling i ett försök att lösa mysteriet med Kilroys ursprung. Man fann då James J. Kilroy från Massachusetts. Att just denne person och hans historia skulle vara ursprunget till fenomenet *Kilroy was here* är det många som anser vara det mest troliga även idag.

KÄLLA:

- Wikipedia, http://sv.wikipedia.org/wiki/Kilroy_was_here

Som om himlen sänkt sig ner till Österbotten

*Så färdades de genom
landskapet till hennes by.
Hon med rundare bröst och
magen ännu ganska liten.
Han med handen i hennes i
bussen. Och utanför vinter,
skogar, lador och drivor vid
landsvägen.*

*I fönstren som de åkte förbi
lyste stjärnor. Det var som
om himlen sänkt sig ner till
Österbotten. Som om byarna
varit olika stjärnbilder i
universums hav. Där var
karlavagnen och sjustjärnan
och när de kom till Jakobstad
kom de till vintergatan med
tro hopp och kärlek ding-
lande ner genom rymden.
Ner över de två, som bytte
buss vid busstationen och
for vidare mot kusten, och
såg det grå havet isbetäckt,
med skogens mörka bård
längs sidorna. I väskan hade
hon tröjan hon stickat under
hösten, vitt melerat ullgarn
med flätor framtill. Det var
julklappen till kärestan.*

Ur *Första damernas* (1979)
av Gurli Lindén

GURLI LINDÉN

Född: Öja, Karleby 1940

Bor: Jeppo, Nykarleby

Lindén debuterade år 1973 med diktsamlingen *Att resa sig*. Boken kom ut på Författarnas Andelslag, ett förlag som Lindén själv hade varit med och grundat. På 1970- och -80-talet verkade hon också som andelslagets ordförande.

Lindén är mycket produktiv och gav på 1970- och -80-talet ut ett stort antal lyrik- och prosaverk. År 1987 erhöll hon Södergran-priset för sitt författarskap. I början av 1990-talet flyttade hon till Sverige, där hon började forska i konstnären Hilma af Klints livsverk. År 1996 gav hon ut biografien *Vägen till templet*, då på Rosengårdens förlag som hon grundat tillsammans med sin livskamrat Eva-Stina Byggmästar. År 1999 utkom Lindén med ytterligare ett verk om Hilma af Klint, *Enheten bortom mångfalden*.

Lindén har senast varit aktuell med romanen *Röster från Mu* (2008).

KÄLLOR:

- Författare i Nykarleby, www.nykarleby.fi/lind-n-gurli
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Chydenica, landskapsförfattare i Mellersta Österbotten, <http://lib.kokkola.fi/chydenica/linden.htm>

KRISTINESTAD grundades år 1649 av greve Per Brahe, som då var Finlands generalguvernör. Den pyttelilla nya hamnstaden växte sakta med säkert. År 1792 fick staden stapelrättigheter. Då började både staden och sjöfarten växa snabbt. Borgare och hantverkare flyttade in. Skeppsrederi, sjöfart, läderfabriker, bryggerier, fiske och olika verkstäder bidrog till stadens blomstring. Det doftade av tjära, magasinerna var fulla av salt och från krogarna hördes sjömansvisor.

På 1800-talet var Kristinestads handelsflotta bland de största i landet och hamnen var en av de livligaste vid Bottenvikens kust. I torg- och strandkvarteren byggdes ståtliga affärs- och bostadshus. Det ståtligaste av dem alla var rådhuset, som blev färdigt år 1856.

KÄLLA:

- Kristinestads Turism r.f.,
http://edu.krs.fi/matkailu_turism/svenska/index.php

När rådhusklockan visade halv tre

Bruno tog raskpojkarna med till marknaden i Kristinestad. Det var lördag när det var marknad, en urgammal rättighet var det visst. Men moraliskt uppbyggligt kan man inte säga att det var. Bruno kom och knackade på fönstret en halv timme före bussen skulle gå, var finurlig med stövlarna och undvek att dra av och på dem i onödan. De väntade vid Bergstrandshörnet i så god tid före bussen kom att Bruno hann av och an till Nilsas kiosken och grunda med en pilsner. Marknadsdag är alltid festdag och bara två gånger i året.

Alltså en pilsner.

När de kom fram till Kristinestad försvann Bruno in på Suupohja med försäkringar att de nog skulle träffas någonstans, eller så vid pumpen i Brunnsparken när rådhusklockan visade halv tre.

"Halv tre, pojkar. Kom ihåg he."

Jo jo, pojkarna skulle komma ihåg. "Kom ihåg själv", sade Anders.

Ur Porträttet av Direktör Rask (2007) av Fredrik Lång

FREDRIK LÅNG

Född: Närpes 1947

Bor: Helsingfors

Fredrik Lång är författare och filosof. Han doktorerade år 1986 med avhandlingen *Det industrialiserade medvetandet: arbete och rationalitet från Platon till Nietzsche*.

Sin författarbana inledde han år 1978 med en livfull skildring av sextiotalets politiska uppvaknande i romanen *Ockupationen*, som följdes av thrillern *Sabotaget* (1983). *Sommaren med Sue* (1984) blev hans verkliga genombrott.

Lång beskrivs som en allvarlig humorist, som virtuost använder ett folkligt språk för att behandla existentiella frågeställningar. Han är en av sin generations mest begåvade finlandssvenska prosaister, som envetet går sin egen väg, ofta i protest mot kulturetablissemangets värderingar. Senast var han aktuell med essäsamlingen *Jaget, duet och kärleken* (2010).

KÄLLOR:

- Schildts förlag, www.schildts.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

ULRIKA NIELSEN

Född: Nykarleby 1974

Bor: Sundbyberg, Sverige

Ulrika Nielsen är författare och kritiker. Hennes texter kännetecknas av stark språkmedvetenhet och suggestivitet. Själv berättar hon att hon alltid har skrivit. "Jag kan inte bara vara i verkligheten, jag måste hantera den."

Nielsen debuterade år 2001 med romanen *Små springor som värmen tränger ut ur*. Året därpå kom lyriksamlingen *Poemer om pingviner*. Romanen *Mellan Linn Sand* kom år 2006. År 2008 blev Nielsen aktuell med prosaverket *En bok av kött och ord*. År 2010 utkom hon med *Lite borta från platsen där jag talar – mikroprosa, anteckningar, brottstycken*.

KÄLLOR:

- Schildts förlag, www.schildts.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Utbildningsstyrelsen, Möt finlandssvenska författare, www2.edu.fi/svenska/mlm/kirjailijakortti.php?id=73

EN SMALSPÅRIG JÄRNVÄG från Kovjoki till Nykarleby invigdes år 1899. Banan hade en spårvidd på enbart 600 mm. Den allmänna spårvidden i Finland är 1 524 mm.

Skolrådet J.L. Birck, som i 15-årsåldern slet som lokeldare på tåget, har i tidningen ÖP gett en dramatisk bild av arbetsförhållandena vid järnvägen. Av sparsamhetsskäl eldade man sommaren 1901 med ved från ett rivet brolock. Veden var full av tjära, grus och sand, vilket ledde till att rosterna på loket slaggade igen. "Nykarlebybässen" kunde sedan inte användas förrän slaggen mejslats bort. När det var snöstorm hände det att tåget körde fast. Konduktören fick då gå med postsäcken till Kovjoki, medan lokföraren och eldaren arbetade i timmar för att få loss tåget ur snödrivorna. Sommartrafiken hade dock en betydligt lättsammare prägel med glada villaresenärer.

Banan såldes år 1916, varvid rälsen bröts upp och fördes bort. Hundra år efter invigningen togs ungefär två kilometer av den smalspåriga järnvägen i bruk för museiändamål med början vid Kovjoki station.

KÄLLOR:

- Nykarleby stad, www.nykarleby.fi
- Nykarleby järnväg, <http://nykarlebyjernvag.webs.com/>
- Nykarlebyvyer, En eldares hågkomster, www.nykarlebyvyer.nu/sidor/index2.htm

En järnväg för länge sedan

Jag går uppför backen som leder till mitt barndomshem. Vill egentligen inte gå dit. Går förbi alla de gamla hus som inte finns där mer utan ersatts av andra. Gamla, röda ruckel. Stationsbyggnader, lagerlokaler. Här gick en järnväg för länge sedan. Bangatan 22 66900 Nykarleby Finland Norden Europa Tellus Vintergatan Världen Rymden Evigheten.

Där står det. "På högsta punkten i stan", sa pappa till alla gäster. "Trehundra kvadrat", det sa han också. Själv var han en och sextioåtta lång.

Ur *Små springor som värmen tränger ut ur* (2001) av Ulrika Nielsen

SLÄKTARVET

Det var förvar i bergen när Ebba Björner kom söderifrån genom dalgången upp mot Ettel kloster.

Hon körde långsamt, som om hon varit rädd att komma ifrån, och hon tänkte på den lilla madonnabilden därinne, i det allra heligaste. Ludvig der Bayrer hade burit den dit under ryttarmanteln, när han kom med sitt hov av stränga korariddare och dygdsdla fruar för att grunda sitt heliga samfund i bergen. Åttahundra och nio. Mot den lilla elfenbenadonnan var hennes eget liv som en droppe i havet. Ignaz, jesuitpater, hade berättat om den i Rom, och han hade gett henne ett rekommendationsbrev till abboten. Hon kunde ungefär gissa sig till vad det stod i brevet.

– Blir du katolik, din hedning? hade Barbi frågat. Nej, kom trodde förtärande ingenting. Hon sökte skönhet, och tog den där hon fann den.

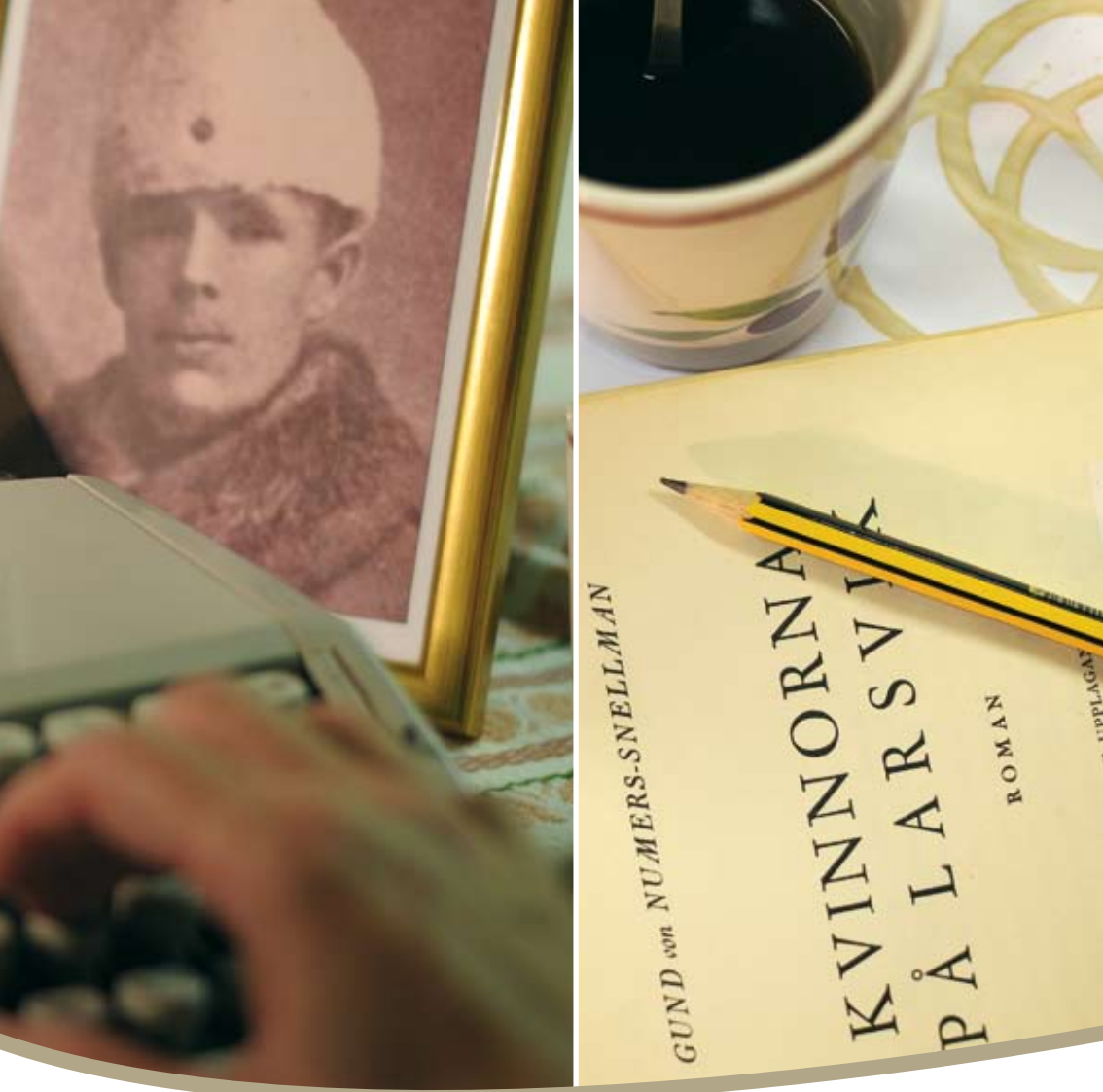
Det helt är på vägarna, i museer, kyrkor, fördrömda tyska semesterorter, under italienska arkader. Det var länge sen hon startade hemifrån. Hon körde i vinklar och backar, århundradet

Lust och vanda, berusning och hårt arbete

Jag föddes till skrivare i en skrivande familj, 1901, i Pedersöre i Österbotten. Jag har skrivit ända sedan jag kunde hålla i en penna. Innan jag kunde bokstäverna ritade jag mina sagor. Ändå har jag varit sparsam med att komma ut. Det här att ge ut böcker är ungefär som att gifta sig. Det räcker inte med att man kan, enda ursäkten är att man omöjligt kan låta bli.

Det ges författare som författar punktligt, från kl. 9 till 12 eller så. Det lär finnas skaldar som skaldar vid cafébord. Själv – minns allt detta som förfluten tid – själv behövde jag stark inspiration, ensamhet och tystnad. Jag måste känna att ett ämne sökte mig och ville ut, att det var något av vikt som ville bli sagt. För mig var skrivandet lust och vanda, berusning, ärligt hantverk och hårt arbete. En hemlig last, också.

Gund von Numers Liljeblad om sitt författarskap,
i *Finlandssvenska kvinnor skriver* (1985)

GUND VON NUMERS

Född: Bennäs 1901, uppvuxen i Savolax och Åbo

Död: Västerås, Sverige 1984

Gund von Numers skrev fem romaner om kvinnor och släkter i herrgårdsmiljö. Släkt och gård var de ord hon själv använde om temat i sina böcker, men kritikerna talade om adel och herrgård. Den första romanen – *De ensamma gårdarna* – kom ut år 1926. Medan von Numers år 1942 skrev på sin andra roman, *Kvinnorna på Larsvik*, fick hon veta att hennes man, generalmajor Aarne Snellman, hade stupat. Arbetet med boken hjälpte henne genom det året, förklarade hon senare.

von Numers arbetade i slutet av 1920-talet bl.a. som chefredaktör för tidningen *Våra Kvinnor*. År 1943–48 var hon verksam inom Mannerheims barnskyddsförbund. År 1948 gifte hon om sig och slog sig ned i Sverige, där hon bodde resten av sitt liv. "Jag vet det mesta om hemlängtan", skrev hon år 1984, bara kort före sin död.

von Numers sista bok är den självbiografiska barndomsskildringen *Trädgården*, som kom ut år 1961. Hennes böcker har översatts till sex språk. *Kvinnorna på Larsvik* filmades år 1944 under namnet "Kartanon naiset" med Ilmari Unho som regissör och bl.a. Hilikka Helinä och Joel Rinne i huvudrollerna.

KÄLLOR:

- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Fix-galleria, Kartanon naiset, <http://www.fixgalleria.net/release.php?id=5286>
- Finlandssvenska kvinnor skriver (Schildts, 1985)

TURBÅTEN VÅGEN I inledde sin trafik mellan Vägvik i Petalax och Vasa på midsommaren 1883. Trafiken pågick regelbundet alla somrar fram till hösten 1932, då Vågen III brann upp i hamnen i Vägvik.

Hamnområdet och lastageplatsen har i alla tider varit flitigt använda. Särskilt sommartid var det liv och rörelse nästan dygnet runt. De dagar turbåten Vågen skulle gå, kom folk tidigt för att hinna med. En del kom redan kvällen innan och tog in hos bekanta. Lovisa Edwards, som sålde limonad och bullar i sin stuga, kunde ha folk sittande i köket nästan hela natten.

KÄLLA:

- Till lands och sjöss. Hur man reste förr i Malaxtrakten 1900–1940.
Aktiv närkultur inom Malax-Korsnäs medborgarinstitut, Malax 1984

ANNA NYLUND

Född: Petalax 1911

Död: Vasa 2002

Anna Nylund arbetade som folkskollärare i Vasa i fyrtio år. Sitt författarskap började hon ägna sig åt efter pensioneringen. Debutverket *Sanna*, en novellsamling, utkom år 1978. Boken var, liksom även novellsamlingen *Sommarens fotspår* (1981), en självbiografisk barndomsskildring. Romanen *Aronstaven* (1997) baserar sig på hennes farföräldrars livshistoria.

Nylund skrev också bl.a. dikter och litteraturkritik samt texter till det första bygdespelet *Ur bykiston* i Petalax och till nyårsrevyer. Hon tecknade även ner gamla talesätt och uttryck från sin hemby.

KÄLLA:

- Författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/brosttoner

Med Vågen från Vägvisken

Hela sommaren kan man fara till stan med Vågen från Vägvisken, men då skall man ju ha ett ärende. Helst skall man ha något att sälja, t.ex. ett par mjölkhinkar eller några smörkilon, limpor eller äggkorgar. Till och med kråkriskvastar kan malax-Fia sälja på torget.

En varm luftsjal kom vallande emot oss från sjön vid Vikas. Den svepte in oss i en ljuvlig förkänsla av stadens härligheter och våra kommande rikedomar.

På bryggan stod Ewartas Fina med färska örfilar i korgen. Hon säljer limonad och dopp i stugan sin också, men i dag skulle hon med till stan.

– Sjäåre, hiar is plenti ruum, säger hon, som varit i Amirika.

Ur *Sanna* (1978) av Anna Nylund

Smeker dina silvergrå väggtimmer

*Så låg den sedan mittöver jäälön
sommarladan kärleksladan gammellada
innesluten i markens dofter
och de tusen ohörbara ljud
går dröjande fram till dig
smeker dina silvergrå väggtimmer
icke någongång bilade utan runda och fyllda
av tidens tynande spåror
känner din mjuka ådring långt inne i min varelse
hör arbetssuckarnas rad
genom dina vindpiskade springor*

Ur *Alla de dagar* (1978) av Gunnar Nylund

GUNNAR NYLUND

Född: Ytterjeppo, Nykarleby 1916

Död: Vasa 2002

Gunnar Nylund var liksom sin hustru Anna Nylund folkskollärare i Vasa. Diktsamlingen *Alla de dagar* från år 1978 är hans debutverk. Han gav ut lyrik, ballader, skrönor och prosa och anknöt i sina böcker på många sätt till hembyn Ytterjeppo, t.ex. i porträttdikter och i bruket av dialektala inslag. Nylund skrev även om de stora livsfrågorna i ett kristet perspektiv. Han medverkade i styrelsen för Svenska Österbottens litteraturförening år 1958–62.

KÄLLA:

- Författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/brosttoner

DEN GRÅ TIMMERLADAN står ofta ensam på åkern. Så har det inte alltid varit. På en del platser i Österbotten kunde man tidigare se hundratals lador. Bara på Söderfjärden fanns det som mest ca 3 000 lador. Det var på 1940-talet.

Orsaken till att ladorna var så många är att jordbruket i Österbotten var starkt inriktat på boskapsskötsel. Det behövdes foder till djuren, alltså odlade man vall. När höet bärgats, lagrade man det i ladan tills det på vintern blev dags att forsla hem det till djuren på gården.

Ladorna var ofta byggda av runda, knuttimrade stockar. Taket var av halm, golvet av klenrundvirke.

När jordbruket mekaniserades och rationaliserades, började även ängsladorna försvinna ur landskapsbilden, en efter en. Idag finns endast ett fåtal vackra ladlandskap kvar. I Södra Vallgrund i Korsholm samt i Korsnäsbyarna Bjurbäck, Taklax och Harrström kan man ännu se åkrar med ett stort antal typiska österbottniska timmerlador.

KÄLLOR:

- Evald Lager: Den österbottniska ladan (i Vasanejdens släktforskare r.f. årsbok 1990)
- intervju med Göran Strömfors, Malax (sept. 2010)
- Sundom på webben, www.sundom.fi/?id=85&lang=1&pid=6&mid=13

Ur gruvsjön stiger dimma

*Orrarna spelar i den genomskinliga luften,
ur gruvsjön stiger dimma.*

*Rävarnas fräna luktspår ringar in berget
där slaggen frusit fast.*

Alla blad kantas av köldkristall.

*Vid bordet rykande svart kaffe, varmt bröd,
och genom fönstret ser jag solens
glödgheta spjut genomborra den disiga dagen.*

*En virvlande vind, min själ,
ömsom het och ömsom kall,
vrider sig i kroppens famntag.*

Ur Vargloven (1989) av Carita Nyström

CARITA NYSTRÖM

Född: Vasa 1940

Bor: Korsnäs

Carita Nyström debuterade år 1975 med debattboken *Denna värld är vår. Handbok i systerskap*, som hon skrev tillsammans med Birgitta Boucht. Hon har därefter gett ut bl.a. lyrik, essäer, noveller och romaner.

År 1991–93 var hon länskonstnär i litteratur i Österbotten. Tillsammans med sin man Erik Ågren har hon drivit förlaget Hantverk i Korsnäs. År 2006 medverkade hon tillsammans med bl.a. Ralf Andtbacka i antologin *Interland. Sex steg under vatten*. År 2009 utkom hon med *Sju berättelser från 60-talet*.

KÄLLA:

- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

BLYGRUVAN I KORSNÄS öppnades år 1961. Drygt tio år tidigare hade en jordbrukare på orten hittat skarn- och kalkstensblock med blyglans i området. Tillsammans med en annan amatördeolog hade han sänt in prover till Geologiska forskningsanstalten, som hade börjat undersöka området. Förberedande arbeten inleddes år 1958, och själva malmbrytningen började år 1961.

Början kunde knappast ha gått sämre, för världsmarknadspriset på bly rasade. Redan år 1962 avbröt man gruvsdriften i väntan på bättre tider. År 1964 kom man dock igång igen. Gruvsdriften fortsatte sedan oavbrutet ända fram till år 1973, då gruvan stängdes.

Gruvan gav arbete åt 110–120 personer. Dessutom sysselsatte den ett antal entreprenörer i kommunen. Tidningen Österbottniska Posten skrev år 1972 att Korsnäs kommun har genomgått omfattande förändringar sedan gruvan kom till kommunen. Man hade bl.a. fått ny landsväg, yrkesskolcenter, kommundagård och åldringshus.

Gruvtornet är 45 meter högt.

KÄLLOR:

- Johanna Enroth (red.): Företagsamhetens kulturhistoria i Österbotten (2009)
- Stig Björkas: Korsnäs i tiden. Intervjuer med människor i en kustkommun (2010)
- Suomi-opas, Korsnäs, www.suomiopas.fi/swe/4184/kunta/Korsnäs

Att det var jag som klippte till dem

Allt började för en tid sedan när jag gick in på huvudpolisstationen med syftet att ange mig själv till polismyndigheten, d.v.s. Er. För att vara exakt var det torsdagen den 9. Jag måste medge att allt inte gick som planerat, det vill säga eftersom jag var en aning försenad –

Jag bad om att direkt bli hänvisad till Ert rum. De frågade vad saken gällde. Jag svarade att jag skulle ange mig, men vägrade att prata därom med någon annan än Er. De ville veta vad jag hade gjort varpå jag svarade att det inte angick dem.

När jag vägrade att avlägsna mig slängde de ut mig på gatan.

Jag är rädd att dina konstuplar gick mig tidigare på nerverna. Dumhet och arrogans är en avskrädd kombination. Men att säga att det var jag som klippte till dem korresponderar inte med händelseförloppet.

Ur Brev till polisen (2005) av Oscar Rossi

OSCAR ROSSI

Född: Stockholm 1976

Bor: Stockholm (Sverige),
har även bott i bl.a. Kaskö, Vasa och Närpes

Oscar Rossi är poet och översättare, tidigare även redaktör för kulturtidskriften Horisont. Han debuterade år 2002 med diktsamlingen *Kelvinator*. Tre år senare kom *Brev till polisen*.

Senast har han varit aktuell med diktsamlingen *Funny. Det vi vet om Jones är att Brown* (2009). Ett av bokens många motto anger den glupska tonarten: *”Här behövs ett motto av något slag. Exempelvis: Gentlemen, start your engines.”*

Rossi har belönats med ett antal litteraturpris för sin lyrik, bl.a. Svenska litteratursällskapets pris år 2006.

KÄLLOR:

- Söderströms förlag, www.soderstrom.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

POLISINRÄTTNINGEN I ÖSTERBOTTEN är ett statligt ämbetsverk, som ansvarar för lokalpolisens uppgifter på sitt område. Lokalpolisen ska upprätthålla allmän ordning och säkerhet, förebygga och undersöka brott, leda och övervaka trafiken samt verka för att trafiksäkerheten främjas. Lokalpolisen ska enligt lag också bl.a. leta efter försvunna personer, ge handräckning åt andra myndigheter och fatta beslut om vissa tillstånd.

Polisinrättningen i Österbotten är tvåspråkig. Av de ca 127 000 invånarna på området är 42 procent svenskspråkiga. Till polisinrättningens område hör Vasa, Kristinestad, Kaskö och Närpes samt Korsnäs, Malax, Korsholm, Laihela, Storkyro, Lillkyro och Vörå.

Polisinrättningen i Österbotten har sitt huvudsäte i Vasa. Polisstationer finns det i Kristinestad och Laihela. I Närpes har polisen ett servicekontor. Samservicekontor finns det i Malax, Storkyro och Vörå.

De norra delarna av svenska Österbotten hör till polisinrättningen i Mellersta Österbotten och Jakobstad.

KÄLLA:

- Polisen, www.poliisi.fi/poliisi/pohjanmaa/home.nsf/pages/indexsve

Dit tidningen Vaasa snart skulle flytta

Bild från augusti 2007

Klockan var lite över elva och solen sken fortfarande så han beslöt sig för att ta en nypa frisk luft och skingra tankarna. Han sneddade över torget till Hovrättsplanaden, vek in på Stora-långgatan och passerade det stora nybygget dit tidningen Vaasa snart skulle flytta. Vid järnvägsövergången vände han om. Hela kvällen hade det gjort ont i benet strax ovanför knät och nu var han rädd för att få vatten i det. Han haltade till hotell Central och tog en taxameterbil.

Ur *Korthuset* (2000) av Dennis Rundt

DENNIS RUNDT

Född: Vasa 1947

Bor: Kristinestad

Dennis Rundt är journalist och författare. År 1992 doktorerade han med en avhandling om Munsalaradikalismen^{*)}. Under hela sin yrkesbana som journalist var Rundt knuten till Vasabladet, som reporter och redaktionschef och i två omgångar som chefredaktör.

Rundts skönlitterära produktion omfattar romansviten *Sterbhuset* (1998), *Korthuset* (2000) och *Glädjehuset* (2003). Trilogin handlar om människor i norra Österbotten från medlet av 1800-talet ända fram till 1960-talet, delvis även under senare tider. Rundt kombinerar sina gedigna kunskaper om politik och samhälle med en genuin berättartalang: träffsäker, humoristisk och rakt på sak.

^{*)} Läs mera om Munsalaradikalismen på sidorna 28–29!

KÄLLOR:

- Schildts förlag, www.schildts.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

TIDNINGEN VAASA – numera *Pohjalainen* – flyttade in i sitt nya hus på Stora-långgatan 37 i Vasa i juni 1929. Huset hade ritats av arkitekt Matti Björklund. Tidningshuset utvidgades senare i två etapper. Numera har tidningen sin redaktion i grannkvarteret, på Sandögatan 19, medan det tidigare tidningshuset med tryckerisalar har övertagits av ett antal företag samt bl.a. ett hotell.

Tidningen *Vaasa* utkom med sitt första nummer tisdagen den 24 februari 1903. *Wasabladet* hade grundats i maj 1856. Det hade dock redan år 1839 utkommit tidningar i staden, bl.a. *Vasa Tidning* och *Ilmarinen*, notisblad för Österbotten. Den första finskspråkiga tidningen, *Vaasan Sanomat*, grundades år 1878.

Under den ryska epoken gick censuren hårt fram bland tidningarna i Finland, och det var inte alls ovanligt att tidningar lades ner bara efter några år för att senare återuppträda i en något annorlunda tappning. Den äldsta, ännu utkommande tidningen i Finland är *Åbo Underrättelser*, som grundades år 1824.

KÄLLOR:

- Könni, Kosti E.: *Vaasa 1903–1953: Piirteitä viisikymmenvuotistaipaleelta* (Vaasa, 1953)
- Könni, Kosti E.: *Vaasa 1953–1963: Kuudes kymmenvuotiskausi* (Vaasa, 1963)

Där Söderfjärden nu ligger odlad

*Man kunde hänga upp sjöhästar
i sina svanskrokar utan glas och ram
påstå åt någons barnbarn
att man var med i det marina kavalleriet
på den tiden när havsvattenståndet
inte var av denna världen
visa ungen nu hur landet ligger
långt från utgångslägets tropik där
meteoriten egentligen slog ner och inte
där söderfjärden nu ligger odlad sedan
farfäders fäder fiskat där från båtar
innan kratern pumpats läns för lantbruk
långt undan vulkaner och stora skred*

Ur Till träden för bjudna (2007) av Metha Skog

METHA SKOG

Född: Vasa 1954

Bor: Vasa

Metha Skog har kommit in på författarbanan via musiken och bildkonsten. Skriver gör hon för dem som har samma vilja att förstå, komma tillmötes, för människor som söker sina formuleringar. Skrivandet är ett sätt att utbyta formuleringar, tankar och bilder med andra. Hon trotsar ofta det vedertagna och uppnår med oväntade språkkonstruktioner nya innebörder. Inte sällan är hennes dikter humorfyllda eller ironiska.

Skog debuterade år 1996 med diktsamlingen *Har två mötts här och gått*, då under namnet Metha Waselius. Hennes femte diktsamling – *Till träden för bjudna* – utkom år 2007.

KÄLLOR:

- Utbildningsstyrelsen, Möt finlandssvenska författare, www2.edu.fi/svenska/mlm/kirjailijakortti.php?id=67
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

SÖDERFJÄRDEN på gränsen mellan Vasa och Korsholm är en meteoritkrater, en av de bäst bevarade i världen. Den kom till vid ett meteoritnedslag för över 520 miljoner år sedan. Kratern har en radie på fem–sex kilometer och ett djup på mer än 300 meter. Den är fylld med yngre sedimentbergarter, bl.a kambrisk sandsten. Minst två gånger har platsen under årmiljoner av kontinentvandringar passerat ekvatorn.

I början av 1900-talet blev Söderfjärden föremål för ett enormt torrlägningsprojekt, det största i Nordeuropa. År 1927 var arbetet klart och byarna kring Söderfjärden fick stora tilläggsarealer. Nya lador byggdes, och Söderfjärden blev ladornas rike. Som mest fanns där på 1940-talet ungefär 3 000 lador. Idag finns endast ett fåtal kvar.

Söderfjärden är idag en bördig, täckdikad slätt med stora sammanhållna jordbruksarealer, totalt 2 300 ha bördig mark. Men Söderfjärden är även ett paradiset för fåglar, bl.a. flyttande tranor. I september 2009 observerade man 7 966 tranor på en enda dag, vilket är rekordet hittills.

KÄLLA:

- Sundom på webben, www.sundom.fi/id=85&lang=1&pid=6&mid=13

Staden hade nyss fått järnväg

Grannbyggarna Karlsson och Nylund träffades i trängseln på perrongen, kort innan tåget anlände.

Det var modernt att vandra till stationen för att bevittna tågets ankomst och avgång. Staden hade nyss fått järnväg, staden njöt av det stolta medvetandet att stå i förbindelse med stora vida världen. Och staden njöt särskilt var gång tåget kom och gick. Därför var det jämt folksamling på perrongen vid dessa tillfällen.

Ur Farao och Potifar, i Karlebybor (1912) av Alexander Slotte

ALEXANDER SLOTTE

Född: Nedervetil 1861

Död: Helsingfors 1927

Alexander Slotte var lärare, författare och teaterman. Han var verksam i Helsingfors som bl.a. folkskollärare, teater- och litteraturkritiker vid Hufvudstadsbladet, scenisk ledare för Svenska Folkteatern och föreståndare vid dess elevskola. Han skrev skådespel, både större dramer och mindre folkstycken, två samlingar bygdeberättelser från Österbotten samt lyrik.

I början av 1900-talet engagerade han sig för uppgiften att skapa en finlandssvensk teater och var bl.a. en av de drivande krafterna bakom Folkteatern. Numera är han mest känd för sina visdikt till gamla folkmelodier, såsom "Plocka vill jag skogsviol" och "Slumrande toner".

KÄLLOR:

- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare
- Nykarlebyvyver, www.nykarlebyvyver.nu/SIDOR/TEXTER/PERS/Slotteal.htm

JÄRNVÄGEN kom till Karleby år 1885. Stationshuset i nyrenässansstil byggdes år 1884–86 på en trädesäng som kallades Tivoli. Huset ritades av Bruno Granholm. Söder om banan byggdes i början av 1900-talet ett lokstall, som ingår i stationshelheten. Före år 1918 hade den ryska militären ett stall för sina hästar på den öppna platsen vid järnvägstorget.

När järnvägen byggdes, var det av avgörande vikt för staden att det fanns ett förordnande om att banan skulle sträcka sig ända ut till Yxpila. Dit hade nämligen stadens alla hamnfunktioner flyttats.

Trafiken till Karleby ökade något på 1920-talet, när bansträckan Idensalmi-Ylivieska blivit färdig. Mindre förändringar gjordes i stationsbyggnaden år 1925.

Karleby järnvägsstation är allttjämt livligt trafikerad. Stationen är i själva verket en av de viktigaste i västra Finland. Med Pendolinotåg tar det inte ens fyra timmar att resa från Helsingfors till Karleby.

KÄLLOR:

- Museiverket, Byggda kulturmiljöer av riksintresse, www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5108
- Karleby stad, https://www.kokkola.fi/yrittaminen_ja_elinkeinot/logistiikkapalvelut/fi_FI/logistiikkapalvelut/

LARS SUND

Född: Jakobstad 1953

Bor: Uppsala, Sverige

Lars Sund studerade engelska, svenska och litteraturvetenskap i Åbo och flyttade sedan till Sverige, där han blev journalist. Sin litterära debut begick han år 1974 med lyriksamlingen *Ögonblick*. Några fler lyriksamlingar har det inte blivit – samtliga senare titlar är romaner. Mest känd är Sund för den s.k. Siklax-trilogin med *Colorado Avenue* (1991), *Lanthandlerskans son* (1997) och *Eriks bok* (2003). Senast har han varit aktuell med boken *En morgontrött fågel-skådares bekännelser* (2010).

Den första romanen – *Natten är ännu ung* från år 1975 med sina realistiskt återgivna gatuscener från Jakobstad – blev i tiderna något av en kultbok bland finlandssvenska ungdomar.

Sund har belönats med flertalet litteraturpris i Finland och Sverige.

KÄLLOR:

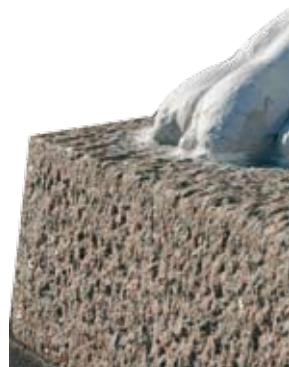
- Söderströms förlag, www.soderstrom.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

RAPAKANALEN är ett större öppet dike som går längs Pedersesplanaden och rinner ut i Gamla Hamn i Jakobstad. Rapakanalen grävdes för att påskynda torrläggningen av Lappfjärden. Frågan diskuterades och planerades i olika omgångar under hela 1800-talet, men saken fick ny fart i början av 1900-talet. Arbetet med att kartlägga, planera och gräva kanalen tog flera år. Själva grävarbetet utfördes av arbetslösa som nödhjälpsarbete.

Rapakanalen fick sitt namn av att genomströmningen av vatten från Lappfjärden med tiden blev allt sämre. Till den naturliga bäck som föregick kanalen rann också ytvatten från Södermalm, vilket gjorde att vattnet många gånger var lerigt och smutsigt.

KÄLLA:

- Jakobstads museum / museichef Guy Björklund

...och en massa stenlejon och fanskap runt ytterdörren

De bor i en fanens stor kåk, int riktigt ensamma förstås, men deras lokal är i alla fall tillräckligt stadig för att stå ut med ett sjöslag i lite större skala. Kåken står nära Rapakanalen, som är en stinkande bäck eller nåt liknande som finns mitt i Jeppis och som rinner ut till ett ställe som kallas Gamla hamn. Det är en stor stenkåk, ser ni, som är förbannat stilig på utsidan, vit med ett högt rött tegeltak och en massa stenlejon och fanskap runt ytterdörren, som är stor och pampig som på nån ambassad, minst.

Ur Natten är ännu ung (1975) av Lars Sund

HANNELE MIKAELA TAIVASSALO

Född: Nedervetil 1974

Bor: Helsingfors

Hannele Mikaela Taivassalo är magister i litteraturvetenskap, grundande medlem av Skunkteatern i Helsingfors och författare. År 1996 fick hon tredje pris i Arvid Mörne-tävlingen för sin lyrik. Romanen *Fem knivar hade Andrej Krapl* (2007) resulterade bl.a. i Runebergspriset. Taivassalo har även skrivit dramatik, i första hand för Skunkteatern, samt hörspele för Radioteatern. Hon har också gett ut barnböcker.

Taivassalo tycker att dramatik bör få vara litterärt, att prosa ska få vara poetiskt och att lyrik hemskt gärna får ha dramatiska element. I allt berättande, läsande och lyssnande är det det hemlighetsfulla, utsagda och kanske till och med det onåbara som lockar henne mest.

KÄLLOR:

- Söderströms förlag, www.soderstrom.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

SÅGINDUSTRINS historia i Kronoby sträcker sig långt tillbaka, ända till tiden för skeppsbyggande. Sågat virke levererades förutom till skeppsvarven också till städerna, och under den senare delen av 1600-talet sågade man i Kronoby virke även för export. I början av 1670-talet fanns ett knappt tiotal sågverk i Kronoby och Terjärv. År 1746 hade antalet ökat till tjugo. Under slutet av 1700-talet gick sågindustrin dock tillbaka, men på 1880-talet blommade den upp på nytt.

Den såg som Hannele Mikaela Taivassalo haft i åtanke i romanen *Fem knivar hade Andrej Krapl* är Ab Påras Oy, som ligger centralt i Kronoby. Traditionell sågverksamhet har man visserligen inte bedrivit sedan år 1974. Däremot är Ab Påras Oy ett av de ledande inom impregneringsbranschen i Finland. Företaget grundades år 1912. Impregnering började man ägna sig åt redan på 1950-talet.

Ab Påras Oy sysselsatte år 2010 sammanlagt 24 personer i Kronoby. Företaget är alltså inte den största arbetsgivaren på orten. Den som läser *Fem knivar hade Andrej Krapl* kan känna igen flertalet platser i bl.a. Kronoby och Nedervetil, men konstnärlig frihet har tillämpats på beskrivningen av de flesta, även sågen.

KÄLLOR:

- Nils Storå: Kronoby kommuns historia I (1979), s. 391–393 och 410–413
- Ab Påras Oy / Johan Byggmästar, telefonintervju 5.1.2011, samt www.paras.fi
- Hannele Mikaela Taivassalo, e-postkorrespondens dec. 2010

Stockarna som ligger staplade på varandra

*Jag tittar på sågen. Alla byggnader, alla baracker, alla sågar
och stockarna som ligger staplade på varandra. Det är sågen.
Den största arbetsgivaren på orten. Den ser ut som ett sargat
hjärta. Ett mekaniskt, men hur som helst sargat hjärta. Jag ser
på lantbrukshandeln med dess igenbommade fönster. Och lite
längre bort skogen.*

Ur Fem knivar hade Andrej Krapl (2007) av Hannele Mikaela Taivassalo

Men inkomsten i de präktiga rummen

Uti Gamlakarleby blev kejsarens logis hos den rika handelsmannen Anders Roos, som ingen kostnad hade sparat för att få sina alltid lysande och dyrbart möblerade rum alldeles furstligt ordnade och prydda. Möblerna i alla rum, överdragna med tjock sidendamast, gardiner av dylikt tyg med rika fransar, kronor, tavlor och dyrbara mattor vittnade om ägarens smak och rikedom. I sängkammaren stod en mahognysäng med förgyllningar och i form av ett fartyg, dit man uppsteg på en trappa, stoppad och överklädd med fin turkisk vävnad. Dess sidenomhängen voro draperade såsom segel. Allt var lika praktfullt som väl ordnat. Sex av stadens unga damer stodo högtidsklädda i trappan och strödde blommor för kejsarens fötter, då han där uppsteg. Alexander gjorde de valda skönhheterna en artig komplimang. Men inkommen i de präktiga rummen, som tycktes digna av lyx och rikedom, såg kejsaren ej ut att vara nöjd med detta prål i ett fattigt land, där den ädle Alexander överhopades av fattiga och hjälpsbehövande med tusende böner och böneskrifter.

Kejsaren tog här sitt te och dröjde blott ett par timmar i Gamlakarleby, varefter resan vidare fortsattes.

Ur *Kejsaren i Gamlakarleby*, i Hundrade minnen från Österbotten (1844–45)
av Sara Wacklin

SARA WACKLIN

Född: Uleåborg 1790

Död: Stockholm 1846

Sara Wacklin var en av Finlands första kvinnliga författare. Hon var också en pedagogisk pionjär i undervisningen av flickor. Under större delen av sitt liv verkade hon som lärare och avlade i mogen ålder en lärarinneexamen vid Sorbonne i Paris. Wacklin grundade hela fyra flickskolor (varav två brann ner): två i Uleåborg, en i Åbo och den sista i Helsingfors.

År 1843 flyttade hon till Stockholm och ägnade sig sedan åt författarskap. Där utkom i tät följd de tre delarna av hennes *Hundra minnen från Österbotten*, ett anekdotiskt uppbyggt verk som består av livfulla och stundtals satiriska berättelser i gränslandet mellan memoarer, skönlitteratur och lokal- och kulturhistoria.

KÄLLA:

- Författardatabasen Bröstoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

ANDREAS ROOS (1785–1842), som år 1813 lät bygga Rooska gården på Långbrogatan 39 i Karleby, var son till Anders Roos d.ä. och Maria Elisabeth Rahm. Fadern Anders Roos var handelsman och rådman. Han hade år 1779 flyttat från Jakobstad till Gamla Karleby och blev under loppet av ett halvt sekel en av de främsta handelsmännen i staden. Han idkade parti- och utrikeshandel samt skeppsbygge i stor omfattning.

Under slutet av svenska tiden var Anders Roos d.ä. redan en av de rikaste männen i Finland. År 1809 gifte sig Andreas Roos med Maria Sophia Lindskog, handelsmannadotter från Jakobstad. Paret fick tio barn av vilka sju döttrar, som omtalades för sin skönhet.

KÄLLA:

- Karleby stad, www.kokkola.fi/kulttuuri/museot/nayttelyt/perusnayttelyt/roosintalo/sv_SE/rooska/

syrenlöv

*här brukade vi äta chokladmint
här brukade vi gunga branthögt
här inredde vi styrkehall. tände eld.*

*alldeles intill bor gamla hus igenkännande ansikten.
de säger hej när vi cyklar på gator.
leker bland björkar blodiglar.
de skriker och stirrar. vi säljer bröd.
en gång kokar vi hallonsylt. den knastrar gott
och kärnor fastnar under naglar*

*många målar hus.
kokar korvsoppa med korvar
som växer ur sina skinn.*

Ur *skör och spräcklig* (2003) av Heidi von Wright

HEIDI VON WRIGHT

Född: Sibbo 1980 (uppvuxen i Sundom, Vasa)

Bor: Åbo

von Wright debuterade år 2003 med diktsamlingen *skör och spräcklig*. Året innan hade hon vunnit första pris i Arvid Mörne-tävlingen.

von Wrights andra diktsamling – *härifrån och ner* – kom ut år 2006. Senast har hon varit aktuell med verket *Dörren öppnar rummet* (2008). Hon beskrivs som en mycket språkmedveten lyriker, vars knappa och exakta språk öppnar nya världar för läsaren.

von Wright har studerat konstvetenskap och filosofi. Hon har arbetat bl.a. som redaktör för kulturtidskriften Horisont.

KÄLLOR:

- Schildts förlag, www.schildts.fi
- författardatabasen Brösttoner, www.kulturosterbotten.fi/forfattare

FÖRFATTARREGISTER

A

Andtbacka, Ralf FÖ1:6
Attianese, Ann-Helen FÖ1:8

B

Berg, Maria (se Pali-Maj)
Berglund, Bernt FÖ2:6
Bergman, Siv FÖ2:8
Bertell, Ann-Luise FÖ1:10
Björkholm, Edit FÖ2:10
Björkman, Lolan FÖ2:12
Björkskog, Doris FÖ3:8
Bondestam, Anna FÖ2:14
Boucht, Christer FÖ3:10
Byggmästar, Eva-Stina FÖ3:12
Bäck, Håkan FÖ2:16
Bäck, Tomas Mikael FÖ1:12

D

Dahlgren, Alta FÖ2:18

E

Eklund, R.R. FÖ2:20
Ertö, Solveig FÖ3:14
Englund, Helge FÖ3:16

F

Fogde, Uno FÖ1:14
Fors, Hans FÖ1:16

G

Gleisner, Marita FÖ1:18
Granholm, Olof FÖ2:22
Granvik, Erik FÖ2:24
Gripenberg, Catharina FÖ2:26

H

Hagman, Toivo FÖ2:28
Hedman, Kaj FÖ1:20
Hemmer, Jarl FÖ1:22
Herrgård, Elin FÖ2:30
Hoffman, Yvonne FÖ1:24
Huldén, Evert FÖ2:32
Huldén, J.J. FÖ1:26; FÖ3:18
Huldén, Lars FÖ1:30; FÖ3:24
Högholm, Gunnel FÖ3:26
Högnäs, Kurt FÖ1:32
Högnäs, Tor FÖ3:28

J

Jansson, Henrik FÖ3:30

K

Klinkmann, Sven-Erik FÖ1:34
Krokfors, Hjalmar FÖ2:34

L

Levlin, Kurt FÖ3:32
Lindén, Gurli FÖ3:34
Lybeck, Mikael FÖ2:36
Lång, Fredrik FÖ2:38; FÖ3:36

M

Michelson, Roy FÖ1:36

N

Nielsen, Ulrika FÖ3:38
von Numers, Gund FÖ3:40
Nygren, A.J. FÖ2:40
Nylund, Anna FÖ3:42
Nylund, Gunnar FÖ3:44
Nystrand, Mathias FÖ1:38
Nyström, Anni FÖ1:40
Nyström, Carita FÖ1:4; FÖ3:46

P

Pali-Maj (Berg, Maria) FÖ2:42

R

Rabb, Solveig FÖ1:42
Rossi, Oscar FÖ3:48
Rundt, Dennis FÖ3:50
Runeberg, J.L. FÖ1:44

S

Sahlström, Anna-Lisa FÖ1:46
Sandström, Peter FÖ2:44
Skog, Metha FÖ3:52
Slotte, Alexander FÖ3:54
Starck, Arlette FÖ2:46
Stockhammar, Hilma FÖ2:48
Stürmer, Wava FÖ1:48
Sund, Lars FÖ1:50; FÖ3:56
Sundgren, Tatiana FÖ2:50
Södergran, Matilda FÖ2:52

T

Taivassalo, Hannele Mikaela FÖ3:58
Tallmark, Alfred FÖ2:54
Tegengren, Jacob FÖ1:52
Topelius, Zacharias FÖ1:54

W

Wacklin, Sara FÖ3:60
Wik, Inga-Britt FÖ2:56
Wikman, Anita FÖ1:56
Willner, Sven FÖ3:6
von Wright, Heidi FÖ3:62

Å

Ågren, Erik FÖ2:58
Ågren, Gösta FÖ1:58
Åsbacka, Robert FÖ1:60

Ö

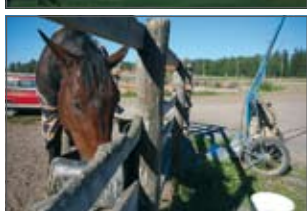
Österberg, Anna-Lisa FÖ2:60
Östman, Catharina FÖ2:62

FÖRKLARING:

FÖ1: Författarnas Österbotten, del 1 (2009)
FÖ2: Författarnas Österbotten, del 2 (2010)
FÖ3: Författarnas Österbotten, del 3 (2011)

Exempel:

FÖ1:32 – Författarnas Österbotten, del 1, sida 32

Välkommen på ny rundvandring i Författarnas Österbotten!

Det bor en liten författare i varje österbottning. Det måste det göra. Någon annan förklaring till det stora antalet författare i svenska Österbotten lär det nämligen knappast finnas.

Svenskösterbottningarna har alltid haft lätt för att fatta pennan. Det visste redan Runeberg. "Det brukar växa poesi i Österbotten", skrev han på gamla dagar.

Författarnas Österbotten är en guide till litterära platser, miljöer och fenomen i svenska Österbotten. Följ med ut i skogen för att betrakta runskrifter, till travbanan för att titta på hästar, till gruvsjön för att se då dimman ringlar sig upp i den kyliga luften! Kom med ut på älgjakt, ställ dig på perrongen och vänta på tåget från söder, låt fingrarna löpa över ådringen i en gammal timmervägg och tänk tillbaka på gångna tider!

Avsikten med Författarnas Österbotten är att inspirera Dig att se Din närmiljö med författarens ögon och börja läsa, fortsätta läsa, aldrig sluta läsa. Del 1 i denna skriftserie utkom våren 2009. Del 2 kom ett år senare. Det häfte Du nu håller i Din hand är del 3 i serien.

Författarnas Österbotten ges ut av KulturÖsterbotten vid samkommunen Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur (SÖFUK) som en del av litteraturprojektet Brösttoner. Läs mera:

www.kulturosterbotten.fi/brosttoner

KulturÖsterbotten är en del av samkommunen
Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur

ISSN: 1798-0801